

Miljøjournalen

Hvori opptatt Natur & miljø Bulletin

NR. 1 • 2005

Forsker mener barn
får lavere IQ:

Dummere av miljøgifter

Disse bedriftene
bruker miljøgifter

EUs klimamål kan
smelte Grønland

Miljøhumor

Innhold

Lisens til å spørre om miljø

Syv har klaget til Klagenemnda for miljøinformasjonsloven.

Etterlyser lokal vannberedskap

Vi må sørge for at flomutsatte land selv har utstyr til å takle forurenset drikkevann, mener Tor Wennesland.

Trækker til mot tilsyn

Forurensningstilsynet møter kritiske røster.

Alle kjenner Svanemerket

Ni av ti nordmenn vet hva Svanemerket betyr.

PCB kan føre til luftveissykdommer

Viser undersøkelse fra New York

Glad som ei lerce

Norsk Ornitologisk Forening har utropt sanglerka til Årets fugl for 2005.

Disse bruker miljøgifter

Disse handler med miljøgifter - både forbudte og lovlige stoffer.

Miljøgift ut i Borgundfjorden

Miljøgiften HBCD har de siste ti årene gått inn i det lokale renseanlegget og så rett ut i Borgundfjorden.

Tar miljøgiftene på pulsen

Miljøjournalen har fått den amerikanske forskeren David Carpenter til å beskrive hvordan vi blir påvirket av miljøgifter.

Bugner med miljøgiftvarer

I billigbutikkene Nille, Max20 og Europris fant Miljøjournalen til sammen 17 produkter med miljøgiften triclosan.

— Da mister vi Grønland

To grader temperaturstigning kan være akseptabelt mener EU. — Da mister vi Grønland, sier Robert Corell

Trittin ber EU kutte 30 prosent

Tyskland vil kutte EUs utslipp av klimagasser med 30 prosent.

CO2-deponering og hydrogen må til

Vi klarer ikke å løse klimaproblemet med dagens teknologi.

Usikker fremtid for svensk CO2-avgift

Sveriges regjering vurderer å fjerne CO2-avgiften.

Verdensbanken satser på sort gull

43,4 milliarder tonn CO2. Det blir utslippene av prosjekter Verdensbanken har støttet siden 1992, hevder ny rapport.

Miljøkamp med humor

— Det trengs flere som kan stikke kjepper i en så velsmurt forbruksmaskin, mener den prisbelønte serieskaperen Siri Pettersen.

Leder

Miljøjournalen

I første utgave av Miljøjournalen kan du blant annet lese om bruk av miljøgifter i norske bedrifter, om hvordan slike gifter kan redusere barns IQ og om faren for at isen på Grønland smelter selv om EU får gjennomslag for sin "offensive" klimapolitikk.

I Miljøjournalen har vi tatt med oss det beste fra Natur & miljø Bulletin for å lage et enda bedre miljøblad. Vi tror behovet for et eget nyhetsblad for miljø er minst like stort i dag som da Bulletin ble startet for 16 år siden. Selv om de fleste andre media også dekker miljø saker, sitter man ofte igjen med brokker av virkeligheten uten å få øye på helheten og sammenhengene.

Miljøjournalens mål er å belyse de viktigste sidene ved en sak, slik at leserne våre er best mulig informert. Vi skal grave frem saker, sette dem i sammenheng, konfrontere ansvarlige og skape debatt. Slik skal vi være et nødvendig tidsskrift både for de

som deltar i miljødebatten og de som vil holde seg informert og oppdatert. Bymiljø, transport, avfall, mat, stortingsvalget, økoturisme og biologisk mangfold er bare noen av de sakene vi skal dekke i år.

Ved å gå over fra 22 til 12 utgaver årlig, kan vi også legge langt mer ressurser i produktet. Dermed får du som leser også et bedre blad.

Har du synspunkter på bladet eller tips til saker vi bør ta opp? Send oss gjerne en e-post: redaksjonen@naturvern.no

Kameravinner

Odd H. Schultz i Atrå ble vinneren av et Canon Power Shot A400 kamera. Schultz ble trukket ut blant de abonnenter som hadde betalt da fristen gikk ut.

Miljøjournalen

REDAKTØR:
Audun Garberg | Tlf. 23 10 96 07
ag@naturvern.no

REDAKSJON:
Elisabeth Kirkeng Andersen
Tlf. 23 10 96 06 | eka@naturvern.no
Kristian Skjellum Aas | Tlf. 23 10 96 08
kaa@naturvern.no

ADRESSE:
Pb 342 Sentrum, 0101 Oslo
Tlf. 23 10 96 10
Faks 23 10 96 11
Mail: redaksjonen@naturvern.no
www.miljожournalen.no

ABONNEMENT: 290 pr. år [privat] 650 pr. år [bedrifter]

ANNONSER: HS Media, tlf. 62 94 10 30, faks 62 94 10 35

UTGIVER: Norges Naturvernforbund
TRYKK: Gan Grafisk

NESTE UTGAVE: 11.2.2005

Mangler 676 millioner

Norges Forskningsråd har 68 millioner å gi ut til forskning på klima og klimaeffekter de neste tre årene. Det mener de er 676 millioner for lite. Forskning på rene energikilder mangler også penger.

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

I dag går Norges Forskningsråd med lua i handa til flere av departementene og spør pent om penger til så vel klimaforskning som forskning på rene energisystemer, uten så mye håp.

Mangler 676 millioner

Fridtjof Mehlum, programkoordinator for Forskningsrådets store satsning NORKLIMA - Klimaendringer og konsekvenser for Norge, skulle ønske Forskningsrådet hadde minst like mye penger som Onkel Skrue. Da kunne han gitt bort 744 millioner til de norske forskerne som har søkt midler fra NORKLIMA-programmet. I stedet har programmet kun 68 millioner til nye prosjekter fordelt på 3-4 år. Programmet har fått redusert bevilgningene fra departementene de siste to årene.

— Forskningsrådet må avvise prosjekter i verdensklasse på grunn av for stramme budsjetter, sier Mehlum.

Vanskelig å få penger

Forskningsrådet har prøvd å få flere av de norske departementene på banen ved å forklare dem at klimaforskning angår mange samsfunnssektorer, hittil uten hell.

— Egentlig burde alle departementene føle seg kallet til å bevilge penger til forskning på klima, for dersom klimaendringene slår til vil hele Norge bli berørt. Klimaforskning er viktig for å gi forutsigbare rammebetingelser for samfunnet og næringslivet i fremtiden, sier Mehlum.

For hva vil egentlig skje med

fiskeriene, med landbruket og med oljevirkosomheten i Norge dersom det skjer endringer i klimaet? Det er det ingen som vet, men mange som vil forske på, ifølge Mehlum.

— I dag er det lettere for norske forskere å få tildelt penger via EU enn fra Forskningsrådet, sier Mehlum.

Ren energi

Det står ikke bedre til med et annet av Forskningsrådets store satsninger: Fremtidens rene energisystem, RENERGI. Forskningsrådet har fått inn søknader på 170 millioner kroner, mens de bare har 40 millioner å dele ut til nye prosjekter.

Hva skjer med oljen dersom klimaet endrer seg? Fridtjof Mehlum (innfelt), programkoordinator for Forskningsrådets store satsning NORKLIMA, skulle gjerne visst svaret på dette og er derfor på tiggerunde i departementene.

Svenskene slår norske miljøfond

ODIN Robur Miljø har gjort det best blant miljøfondene på Oslo børs i 2004. Dårligst gikk det med Storebrands globale miljøfond.

■ TEKST: AUDUN GARBERG
ag@naturvern.no

Aksjefondet ODIN Robur Miljø hadde en verdistigning på 17 prosent i 2004. Fondet investerer utelukkende i svenske Roburs Miljøfond, som bruker 21 ulike miljøkriterier for å velge ut bedrifter de setter pengene på. Om lag 45 nordiske bedrifter har passert dette nåløyet, av disse er bare tre norske: Telenor, Storebrand og Tomra.

Beste eksempler

— Miljøfondet leter etter de beste eksemplene, noe som gjør at vi velger de cirka 20 prosent beste

bedriftene, forteller Anna Nilsson som arbeider med miljø- og etikk-analyse i Robur.

— De beste i hver bransje velges. I bransjer som er bra velges flere og i bransjer som ikke har kommet så langt velges færre bedrifter, sier Nilsson og påpeker at de forventer at bedriftenes miljøarbeid hele tiden går fremover.

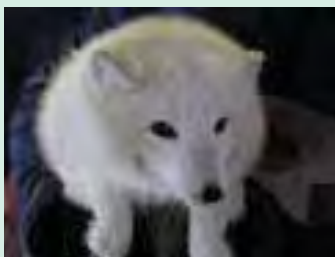
Nilsson kan foreløpig ikke si noe om hvilke bedrifter som bidro mest til verdistigningen i 2004.

Litt dårligere

Alle miljøfondene på Oslo Børs hadde verdistigning i fjor. DnB NOR Grønt Norden hadde en

verdistigning på 13 prosent i fjor. Fondet investerer i nordiske selskaper som har fokus på miljø og forvalter 413 millioner kroner. Lillebroren, miljøteknologifondet DnB NOR Miljøinvest, hadde i 2004 en verdistigning på 8 prosent.

Storebrand Global Miljø hadde en verdistigning på 1,7 prosent, mens referanseindexen steg med 2,2 prosent. Global miljø investerer i aksjefondet Storebrand Principle Global Fund. Dette internasjonale fondet kjøper aksjer i selskaper som er blant de 30 prosent beste i miljø og menneskerettigheter innen sin bransje.

Godt fjellrevår

Hele 14 valpekull med fjellrev registrerte forskerne i fjor, melder Norsk institutt for naturforskning (NINA). Det er en økning på 12 kull fra 2003 og på nivå med toppåret 2001 da 15 kull så verdens lys. Det ble totalt observert 83 valper i de 14 kullene, men utover sommeren døde mange av valpene. Mest gledelig i fjor var det at fjellrevparet på Langedrag (bildet) fikk valper. Det er det første kullet som er født i fangenskap i Norge.

Miljøsertifisering av skog funker

Miljøstandarden Levende Skog er innarbeidet som del av norsk skogsertifisering, og fungerer stort sett bra, konkluderer en rapport fra Norsk institutt for naturforskning (NINA). NINA mener miljøsertifiseringen har ført til at Norge er på vei mot et mer bærekraftig skogbruk, og at bevisstheten rundt problemstillingen har økt. Helt perfekt er imidlertid ikke miljøsertifiseringen. NINA mener at presisering og forbedring av standardene, bedre dokumentasjon av skogtilstand og miljøverdier, mer enhetlig praksis, bedre informasjon til eksterne interessegrupper og mer helhetlig ansvar for hele systemets virkemåte og konsekvenser i skogen må på plass. I den forbindelse foreslår NINA at et sertifiseringsråd bør etableres. Rådet bør få et overordnet og helhetlig ansvar for videre utvikling av skogsertifiseringen. I tillegg bør sertifiserte virksomheter forbedre sin informasjon om egen sertifisering, mener NINA.

Lurer du på hva som er i røyken? Med miljøinformasjonsloven har du krav på svar. (Foto: Photos.com)

Med lisens til å spørre om miljø

Ett år har gått siden Miljøinformasjonsloven så dagens lys. Syv klager har kommet inn til Klagenemnda for loven, og én er ferdig behandlet.

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

Miljøinformasjonsloven skal sikre alle rett til opplysninger fra myndigheter og private virksomheter om miljøforhold, det være seg kjemikalier, veiutbygging eller forurensning.

Lurer du på hva forbrenningsanlegget i nabolaget spyr ut i røyken sin, og om det er farlig for deg, skal du for eksempel få svar på det.

Syv klager hittil

Miljøverndepartementet mener det er litt for tidlig å si hvorvidt loven virker etter hensikten, eller om folk vet om den. De skal til neste år levere en evaluering til Stortinget. En pekepinn kan være antall klager som har kommet inn til klagenemnda for loven. Hit kan du klage inn bedrifter eller det offentlige om du mener de ikke har svart ordentlig eller dersom du overhodet ikke har fått svar på din henvendelse. Klagenemnda har hittil fått inn syv klager, hvorav én er ferdig behandlet.

SWIX "vant"

Klagen gjaldt skimøringsselskapet SWIX. En privatperson klagde inn SWIX for selskapets avslag på en forespørsel om å utlevere informasjon om innholdet i skismøring, og i hvilken grad dette innebærer helsefare og negativ miljøpåvirkning. SWIX avsto fordi de mener de aktuelle stoffene har en ubetydelig påvirkning på miljøet. Dette har de fått medhold i fra

klagenemnda. De andre innklagede er blant annet LIDL Norge, Rygge sivile lufthavn, Troms Kraft Produksjon og Procter & Gamble. LIDL Norge er klaget inn fordi de ikke har svart på en forespørsel om å redegjøre for andelen av godkjente og merkede miljøvarer og om det foreligger en strategi for å sikre informasjon om varenes miljøpåvirkninger.

fakta Miljøinformasjonsloven

- Miljøinformasjonsloven gjelder alle næringer, industrien så vel som jord- og skogbruket, transportsektoren og tjenesteproduksjonen.
- Miljøinformasjonsloven gir en utvidet rett til informasjon fra offentlige organer og virksomheter.
- Alle spørsmål til det offentlige skal besvares innen 15 dager, mens private bedrifter skal svare deg så snart som mulig, og senest innen en måned. Er spørsmålet ditt veldig omfattende kan både det offentlige og det private bruke to måneder på å svare deg, og får du ikke svar kan du klage inn til klagenemnda.
- Loven stanser ikke ved Norges grenser. Dersom du for eksempel lurer på om en importert vare kan ha vært belastende for miljøet der den kommer fra, har selgeren av varen plikt til å svare. Vet ikke selgeren svaret, må han finne ut av det for deg.

Etterlyser lokal vannberedskap

Fire millioner trenger rent drikkevann etter tsunamien i Sørøst-Asia. Nå må vi sørge for at flomutsatte land selv har utstyr til å takle forurenset drikkevann, mener The International Water Academy.

■ TEKST: AUDUN GARBERG
ag@naturvern.no

— Tsunami er en sjelden affære, men stormer i Bengal-bukten kombinert med flom i vassdrag er vanlig. I områder hvor dette skjer ofte bør man etablere en kapasitet nasjonalt for å takle dette. Det tar for lang tid å frakte denne type utstyr inn, sier generalsekretær Tor Wennesland i The International Water Academy.

Forurensers vannet

Wennesland forteller at tsunamien har samme konsekvens for drikkevannsforsyningen som enhver flom: Den ødelegger hele vanninfrastrukturen. Jord, slagg og faste partikler, kolibakterier fra kloakk og andre bakterier fra kadavre blander seg i drikkevannet. Resultatet er at vannet må behandles før det brukes til mat og drikkevann.

— I disse strøkene trenger folk i hvert fall å drikke fem liter vann daglig, i tillegg til vann til matlaging. Det kan hende at enkelte vannkilder ikke er berørte, likevel trenger en befolkning omtrent på størrelse med Norges, rent vann hver dag, sier Wennesland. Han regner med at det vil ta i hvert fall seks måneder å reetablere sikker drikkevannsforsyning i områdene

Drikkevannskilde i Thailand. Utstyr og kunnskap for vannrensing må bygges opp i land som stadig blir rammet av flom, mener The International Water Academy.

rammet av tsunamien.

Langsiktig

— Først må man dekke akuttfasen. Det neste er å tenke langsiktig. På samme måte som man reorganiserer kriseberedskapen i Norge må man tenke globalt på krisekapasitet for vannforsyning. Man ligger langt etter når det gjelder å etablere permanente løsninger for situasjoner som oppstår om og om igjen. Områder som stadig er rammet av vannkatastrofer må ha tilgjengelig vannrenseutstyr.

Nasjonale løsninger

Å bygge opp slik kapasitet nasjonalt er ifølge Wennesland vesentlig

bedre enn å etablere store lagre i Europa eller USA som skal transporteres inn med fly.

— De som er utsatt for disse problemene har erfaring med å håndtere dem. Å få en flom med humanitære organisasjoner inn hver gang noe slikt skjer er ikke produktivt, det er vesentlig bedre å etablere dette nasjonalt, sier Wennesland og påpeker at det også trengs rutiner for samarbeid og opplæring i bruk.

— Slikt utstyr må være tilgjengelig lokalt og være av en slik type at det ikke krever utdannelse fra NTNU i Trondheim for å bli brukt.

Kartlegger miljøproblemene

FNs miljøprogram UNEP har satt av en million dollar og nedsatt en arbeidsgruppe for å kartlegge miljøproblemene som har oppstått, og hjelpe landene i Sørøst-Asia med å løse dem.

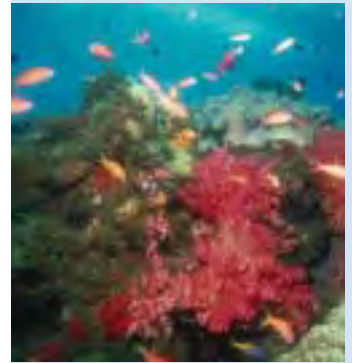
— Mens fokus er å redde liv og sloss mot sykdommer, er det også

viktig å vurdere de underliggende farene, slik som avfall, industri-kjemikalier, kloakkrensing og salt i drikkevannet, sier direktør Klaus Töpfer, i UNEP.

— Å gjenoppbygge lokalsamfunn og deres levebrød krever at vi rehabiliterer og beskytter viktige

naturlige økosystemer, spesielt mangroveskogene og korallrevene. Alt i alt må en rekke alvorlige miljøhensyn tas i betraktning når planene for rekonstruksjon blir lagt, sier Töpfer.

Liten skade i havet

Thailandske marinbiologer er forbauset over hvor liten skade tsunamien gjorde på sårbare korallrev og alt annet liv i havet, melder Avisenes Nyhetsbyrå.

Marinbiologene mener monsterbølgen kan hatt en kortsiktig positiv effekt på deler av det biologiske mangfoldet i Det indiske hav. Årsaken er den enorme utvaskingen av næringsalter etter bølgen, noe som kan øke oppblomstringen av blant annet sjeldne koraller i tiden framover.

Klimaendringer øker faren

De færreste kystsamfunn er robuste nok til å motstå kjempebølger som tsunamien i Asia. Menneskeskapte miljøproblemer som global oppvarming, dårlig utvikling av kystsonene og andre menneskeskapte faktorer bidrar imidlertid til å gjøre kystsamfunn mer utsatt.

En internasjonal rapport viser at 70 prosent av verdens korallrev er ødelagt eller truet av menneskelige aktiviteter som overfiske, forurensning og global oppvarming.

— Korallrevene former en stormbarriere. Dersom de dør vil mange øysamfunn bli mer sårbare for sykkloner, sier Brad Smith i Greenpeace til Reuters. Klimaendringer antas å føre til flere og sterkere stormer. På 1900-tallet steg havnivået globalt med 10-20 centimeter, ifølge Reuters. FNs klimapanel anslår stigningen i dette århundre til mellom 9 og 88 centimeter.

Trækker til mot tilsyn

Forurensningstilsynet møter kritiske røster fra både Bellona, Natur og Ungdom og Statistisk sentralbyrå. Gjør de jobben sin? Miljøjournalen samlet kritikere og tilsyn til tvekamp.

TEKST: KRISTIAN S. AAS
kaa@naturvern.no

Bellona anklager Statens forurensningstilsyn (SFT) for å være ufnallende overfor forurenserne. Miljøstiftelsen vil dele SFT i to separate etater, en som driver saksbehandling og gir tillatelser, og en som driver kontroll og tilsyn. Natur og Ungdom har kåret SFT til "miljøverstering". Forsker Kjetil Telle i Statistisk sentralbyrå har publisert resultater som viser at SFTs kontrollvirksomhet sannsynligvis ikke har innvirkning på utslippene til luft. Er det noe galt med tilsynet?

Feil fokus?

Miljøjournalen inviterte Kjetil Telle sammen med Mette Martinsen og Marius Dalen fra Bellona til SFTs lokaler på Helsfyr i Oslo. Avdelingsdirektør Marit Kjeldby, juridisk sjef Julie Danbolt Ajer og informasjonsrådgiver Reidar Evensen møtte fra SFT, og mente de hadde sitt på det tørre, selv om de innrømmet at ingen er ufeilbarlige.

— Det har vært en kraftig nedgang i industriutslippene de siste 30 årene, etter at SFT ble opprettet. Vi mener vår rolle har hatt betydning, sier Evensen.

I sin analyse viser Telle at økt sannsynlighet for kontroll av en bedrift øker sjansen for at de følger sin utslippstillatelse, og ikke begår alvorlige lovbrudd. Men kontrollen fører ikke til at utslip-

pene til luft går ned.

— Utslippstillatelsene kan være for romslige, eller bedriftene kan velge å rapportere høyere tall når sannsynligheten for utslipp er stor. Det kan også være at SFT ikke bryr seg om utslippene, eller at de fokuserer mer på bedriftenes interne rutiner enn på de faktiske utslippene, sier Telle.

— **Vi er ute i pipene og klatrer** SFT hevder at kravsetting og kontroll er med på å presse utslippene nedover.

— Vi kan dokumentere at utslippene har gått ned. Vi sitter ikke bare og ser på bedriftenes egenrapporter, vi er ute i pipene og klatrer, og tar prøver selv, sier Kjeldby.

Bellona hevder imidlertid at SFT ikke engang leser egenrapportene godt nok. Bedriften Aluscan på Nordmøre rapporterte ifølge Mette Martinsen utslipp som lå høyere enn tillatelsen 18 ganger, før SFT foretok seg noe.

— Når man ser at skogen rundt et avfallsdeponi dør, bør det ringe noen bjeller hos kontrollmyndigheten, sier Martinsen.

Reidar Evensen i SFT mener imidlertid SFT brukte sterke virkemidler overfor bedriften. Den ble anmeldt, og ilagt to millioner kroner i bot. Den ansvarlige for utslippene ble dømt til 45 dagers fengsel.

Marius Dalen fra Bellona (t.v.) og Kjetil Telle fra Statistisk sentralbyrå mener SFT ikke gjør jobben sin godt nok. (Foto: Kristian S. Aas)

13 år og like forurensende?

En bedrift i Sandefjord har ifølge Marius Dalen i Bellona sagt til SFT siden 1992 at de skal eliminere sine nikkelutslipp. Enda har ingenting skjedd, verken fra bedriften eller SFT, hevder Bellona. SFT mener imidlertid at nikkelutslippene har gått kraftig ned etter at bedriften ble tildelt strengere utslippsvilkår.

— Skal det være nok å si "Vi skal bli bedre", og deretter ikke gjøre noe?, spør Dalen.

— Norsk institutt for vannforskning sier at utslippene er forsvarlige, og at nikkel ikke har forurensningseffekt her, sier Kjeldby. Hun understreker at det foregår ny forskning rundt skadevirkningene nikkel kan ha.

Både Bellona og Telle mener det virker som bedrifter får utsettelse på sine krav, hvis man svarer høflig på henvendelser fra SFT.

— Dette gjelder bare mindre alvorlige saker. Kjører du i 100 i 50-sone, skal du i fengsel. Men hva hvis du kjører i 52, spør Evensen.

Julie Danbolt Ajer utdyper:

— Vi er opptatt av å bruke

virkemidlene effektivt. De fleste retter seg etter advarsler og pålegg. Anmeldelser er mye mer krevende, og det styrker troverdigheten vår hvis vi reserverer dem til opplagte lovbrudd, sier Ajer.

Tilsyn lokalt, regler sentralt

SFT reformerer nå tilsynsapparatet sitt. Større deler settes ut til fylkesmennene, mens SFT tar seg av bedriftene med de største og mest komplekse utslippene, samt legger føringer for standardkrav når det gjelder forurensning.

— Det må vel Bellona være glade for, da blir det en deling mellom tillatelsesmyndighet og kontrollmyndighet, sier Kjeldby.

— Men vi ser ofte at SFT ikke bare fokuserer på forurensning, men legger like mye vekt på arbeidsplasser og distriktpolitikk. Er ikke det andre etaters ansvar, spør Marius Dalen.

— Jo, men hvis vi bare skulle ha tatt hensyn til miljø kunne vi ikke ha gitt en eneste tillatelse. Alle utslipp skader miljøet. Hele systemet er lagt opp til at vi skal gjøre en helhetsvurdering, sier Ajer.

Reidar Evensen og Marit Kjeldby mener SFT gjør jobben sin. (Foto: Kristian S. Aas)

For hver kilo plastemballasje du leverer til materialgjenvinning sparer vi to kilo olje

Det går med to kilo olje for å produsere én kilo plast. Leverer du plastemballasje til materialgjenvinning, brukes den som råstoff i nye produkter. Dette reduserer forbruket av en ikke-fornybar ressurs og sparer miljøet.

plastretur[®] as
MATERIALSELSKAPET FOR PLAST

www.plastretur.no

Direktør Alvild Hedstein i Stiftelsen Miljømerking kan slå fast at ni av ti nordmenn kjenner Svanemerket.

(Foto: Audun Garberg)

Leker og bolighus

Snart blir Svanemerket å finne på Småhus, leker og kjemiske byggeprodukter er produktgrupper hvor du snart kan finne Svanemerket.

Kriteriene for å få miljømerket småhus er nå ute på høring. De inneholder krav til bygge- og anleggsfasen, isolasjon, innemiljø og ventilasjon. I tillegg må materialene huset bygges med

— Velkjent kvalitet

Bedriften Lilleborg var først ut med svanemerkede vaskemidler i Norge. De har i dag en rekke produkter med den grønne svanen.

— Svanemerket er en veldig fin måte å kommunisere utad at vi er opp-tatt av miljø og tar det på alvor. Merket er velkjent og står for kvalitet, sier

maskin.

Til sammen er det gitt 1067 lisenser til bruk av svanemerket, hvorav enkelte dekker flere produkter. For hver enkelt produktgruppe blir miljøkravene skjerpet inn hvert tredje til femte år. I tillegg stilles det krav til arbeidsmiljø og produktenes kvalitet.

Alle kjenner Svanen

Ni av ti nordmenn vet hva Svanemerket betyr. I år fyller den grønne fuglen 15 år og pryder stadig flere produkter.

■ TEKST: **AUDUN GARBERG**
ag@naturvern.no

Hele 87 prosent av befolkningen vet at Svanen symboliserer et miljømerket produkt. Det viser en spørreundersøkelse Visendi har gjennomført blant et representativt utvalg av 1400 personer på oppdrag fra Stiftelsen Miljømerking.

Svanen er best kjent i aldersgruppen 25 til 34 år, der 93 prosent vet hva den signaliserer. De over 55 har derimot fulgt litt dårligere med i timen. I denne gruppen kjenner "bare" 80 prosent til merket.

Blomsten kommer

Mens Svanen er nordisk har EU-kommisjonen lansert en blomst

som sitt tilsvarende miljømerke. Norge vil også bli omfattet av denne merkeordningen gjennom EØS-avtalen, men foreløpig er det ikke mange som kjenner til EU-blomsten. 8 prosent av de spurte svarer at dette er et miljømerke for produkter. Derimot skjønner hver tredje nordmann at dette dreier seg om et EU-merke.

Stadig flere produkter

Siden introduksjonen for 15 år siden har svanemerkingen vokst seg til å dekke en stadig større del av de produkter og tjenester vi omgir oss med. I dag kan du sove på et miljømerket hotell, ta på deg svanemerkede klær og skrive en mail på din svanemerkede data-

Bygget om fabrikken

Papir og vaskemidler utgjør de to største gruppene med merkede produkter. Finske Metsä-Serla var første finpapirprodusent som fikk lisens til å bruke merket her til lands. For å oppfylle kravene for bruk av klor måtte Metsä-Serla bygge om fabrikken.

— Når de hadde tatt en strategisk beslutning om å være med ble det en "catch-22" – de måtte også være med når vi skjerpet inn kriteriene, sier direktør Alvild Hedstein i Stiftelsen Miljømerking.

Dilemma

Svanemerking betyr ikke at produktene er uten miljøbelastning, men at de er blant de beste i sin gruppe. Hedstein innrømmer at det kan være et dilemma når stiftelsen miljømerker produkter som belaster miljøet.

— Spørsmålet er hva som er alternativet. Vi vil få med de som er miljøbevisste og gradvis skjerpe kravene, sier Hedstein. Miljømer-

Vi kjøper mer, bruker mer – og kaster mer.

**BRK
MINDRE!**

Du har sjelden bruk for innpakningen. Velg produkter med minst emballasje. **Bruk mindre.**

Stavanger kommune, fagavdeling renovasjon

PCB kan føre til luftveissykdommer

New-yorkere som bor nær steder forurenset med PCB og sprøytemidler, som Hudson River, er mer plaget av bronkitt og andre luftveissykdommer enn andre i staten New York. Grunnen kan være at de puster inn miljøgiftene og at dette nedsetter immunforsvaret, viser studie.

Foto: Elisabeth K. Andersen

TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

Mennesker som bor i områder i New York forurenset med miljøgifter som PCB og sprøytemidler, har vært innlagt på sykehus med kronisk bronkitt og andre infeksjoner i luftveiene 20 prosent mer enn andre i den samme staten. Dette er de harde fakta i en artikkel David Carpenter, direktør for Institutt for helse og miljø ved University of Albany, og kolleger har publisert i det vitenskapelige tidsskriftet Environmental Toxicology and Pharmacology. Resultatene har fått stor oppmerksomhet i USA.

Sykejournaler

Forskningen er utført ved å sammenligne sykejournalene til 2,8 millioner new-yorkere som bor nær forurensete steder, med sykejournalene til 4,7 millioner

andre new-yorkere.

Likevel kan ikke forskerne slå fast at miljøgifter øker risikoen for luftveissykdommer. Til det er det for mange andre risikofaktorer som kan føre til sykdommene, blant annet lav inntekt, røyking, dårlig kosthold og lite trening.

Fjernet andre risikofaktorer

Derfor tok forskerne for seg et veldig spesielt område nær Hudson River. Menn og kvinner mellom 45 og 74 år som bor her er oftere innlagt på sykehuset for lungebetennelse, influensa og kronisk bronkitt, men dette er mennesker som er mer velstående, har et bedre kosthold, trener mer og røyker mindre enn de fleste andre amerikanere. De burde således ikke være så plaget av akkurat disse sykdommene. Bortsett fra at de bor ved eller i nærheten av Hudson River som

er veldig forurenset av PCB.

— Våre resultater tyder derfor på at det å simpelthen bo i nærheten av et sted forurenset med miljøgifter øker risikoen for å bli eksponert for disse. Denne økte risikoen fører igjen til en økt risiko for infeksjoner som følge av et nedsatt immunforsvar, sier Carpenter i en pressemelding.

PCB i luft

Carpenter mener mye tyder på at miljøgiftene fra forurensete steder sprer seg med lufta og at menneskene som bor i nærområdet puster dem inn sammen med livsviktig oksygen.

— Vanligvis når vi tenker på muligheten for å få i oss miljøgifter er det ved å spise forurenset fisk eller andre dyreprodukter, men våre observasjoner kan ikke forklares med dette, sier Carpenter.

kan bli merket

bolighus og leker for barn.

sammenlagt klare å oppnå en viss mengde miljøpoeng.

— Dette er en spennende gruppe som vil ha stor betydning for miljøet fremover, sier Alvhild Hedsten, og forteller at Mesterhus – som årlig bygger 1500 norske boliger – er svært interessert i svanemerking.

etsmerke

utviklingsdirektør Line Vikersveen i Lilleborg.

— Vil dere fortsatt bruke svanemerket etter hvert som kriteriene strammes inn?

— Jeg kan si med sikkerhet at vi alltid vil sette miljø høyt. Med stor sannsynlighet vil vi også bruke Svanen, sier Vikersveen.

king tillater fortsatt en viss bruk av klor fordi alternative stoffer også har vist seg å ha negative miljøeffekter. Derfor mener Hedstein det er viktigst å sette krav til den samlede effekten av alle stoffer som brukes i produksjonen.

Ut i protest

Norges Naturvernforbund trakk seg med brask og bram ut av Stiftelsen Miljømerking på midten av 90-tallet i protest mot at klorblekede produkter kunne få bruke Svanemerket. I dag er generalsekretær Tore Killingland langt mer positiv.

— Slike problemstillinger er tidsavhengige. Da var temaet om vi skulle forby klor eller ikke. Men i dag er vi kommet veldig langt og nesten eliminert bruken av klor. Svanen må få en god del av æren for at papirindustrien nærmest har gått bort fra klorbleking og at utslippene fra industrien er kraftig redusert, sier Killingland. Han roser stiftelsen for å tenke helhetlig og ikke bare bry seg om enkeltstoffer.

— Stoffet LAS, som blir brukt i vaskemidler, finner man i grunnvann i hele Europa, unntatt i Norden hvor Miljømerking har sagt nei til det. Her har man mobilisert markedskreftene og klart å gå lengre enn myndighetene.

kalenderen

21. - 30. januar 2005

Internationale Grüne Woche
2005 – forbruksmesse for mat
og landbruk
Berlin
[http://odin.dep.no/lmd/html/
grunewoche2005/nye-
nettsider.htm](http://odin.dep.no/lmd/html/grunewoche2005/nye-nettsider.htm)

26. – 27. januar 2005

The Norwegian Petroleum
Technology Conference
Stavanger
<http://www.offshore.no/ptc/>

1. – 3. mars 2005

Carbon Market Insights
Amsterdam
Arr: PointCarbon
www.pointcarbon.com

2. – 4. mars, 2005

World Sustainable Energy Days
Wels i Østerrike
www.esv.or.at/call

11. – 13. mai

Messe og konferanse om det
globale karbonmarkedet
Köln
Arr.: IETA, Verdensbanken og
Koelnmesse
www.carbonexpo.de

10. – 12. juni

Landsmøte i Norges
Naturvernforbund
Porsgrunn
www.naturvern.no

Glad som ei lerke

Lerka jubler høyt i sky, men
det blir stadig færre av dem.
Derfor har Norsk Ornitologisk
Forening (NOF) utropt
sanglerka til Årets
fugl for 2005.

Foto: Frode Falkenberg

TEKST: KRISTIAN S. AAS
kaa@naturvern.no

— Sanglerka er en vanlig art i kulturlandskapet i Norge, men var mye mer vanlig tidligere. Tallmessig har den hatt en kraftig tilbakegang i hele Vest-Europa helt fra 1950-tallet, sier generalsekretær Morten Ree i NOF.

Lommelerke

Den trillende lyden fra sanglerka er viden kjent. Utseendemessig er den mer ordinær, relativt lys og brunspraglet og ikke veldig stor. I litteraturen finnes den også, Torvald Helmer kaller sin kone Nora for "min lercefugl" i Henrik Ibsens skuespill Et Dukkehjem. Vi finner den også igjen i flere begreper, hvem har vel ikke en lommelerke stående?

Sanglerka er den klart mest tallrike av lercefuglene i Norge, men det finnes også fjellerke og trelerke i Norge. Totalt finnes det rundt 75 lercearter i verden, de fleste i steppe- og ørkenlandskap.

Åkerfugl

NOF har kåret "årets fugl" hvert år siden 1992, for å bedre vilkår-

ene for fuglenes hverdagslitter. Målet for kampanjen er å sette søkelys på fugler som har fått sitt levestrukningsgrunnlag forringet, men ikke er direkte truede. Linerle, stær, kråke, gråspurv og liryte er blant fuglene som tidligere har hatt utmerkelsen.

— Sanglerka trives i store, åpne åkerlandskap, noe som gjør at den finnes mest på Østlandet. Det er også mye av den i Trøndelag, men den kan sees over hele landet, forteller Ree.

NOFs mål er å legge til rette for at sanglerkebestanden skal kartlegges bedre. Det eneste man vet i dag er at bestanden er i rask

tilbakegang. Omlegginger i landbruket kan være årsaken til deler av tilbakegangen.

Glemmes ofte

Ree kan fortelle at sanglerka er en av artene som ofte glemmes av naturfotografer.

— Den er fortsatt en ganske vanlig fugl, og ser ikke så imponerende ut. Den er litt kjedelig fargemessig, og derfor er det vanskeligere å finne gode bilder av sanglerka enn av andre, mer sjeldne arter. Vi opplever det samme med andre vanlige fugler som gråspurv, kråke og skjære, forteller Ree.

fakta

Sanglerke

- Holder til i åpne landskap, og finnes naturlig fra Vest-Europa til Japan. Arten er innført til Australia.
- Antatt norsk hekkebestand er på mellom 100 000 og 500 000 par.
- Trekkfugl som kommer til Norge i februar-mars, og trekker sørover i Europa i september-oktober.
- Spiser både plantekost og virvelløse smådyr. Får ofte to kull per sesong.

Kilde: Norsk fugleatlas, NOF

Miljøjournalen

**Vi har tatt med oss det beste fra
Natur & miljø Bulletin for å lage
et enda bedre miljøblad.**

Vi lover deg nyhetssaker fra inn- og utland, samt et blad som går i dybden på viktige miljøspørsmål. Blant sakene vi skal følge i året som kommer er miljøgifter, klimaendringer, bymiljø, transport, avfall og mat.

For å tegne abonnement:
www.miljojournalen.no

Tips, synspunkter eller leserbrev?
Skriv til: redaksjonen@naturvern.no

Giftige forbindelser

Miljøjournalen presenterer her deler av det norske næringsliv som handler med miljøgifter, både lovlige

TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

Det er Norges Naturvernforbund som har laget miljøgiftlisten vi her presenterer deler av (Se også sak side 15). Listen viser noen av de norske bedriftene som importerer, bruker eller produserer produkter som inneholder myndighetenes høyprioriterte miljøgiftgrupper: Bromerte flammehemmere, perfluorinerte forbindelser og klorerte parafiner.

Forbudt bromert flammehemmer

Det er tre bromerte flammehemmere som går igjen i bruk: heksabromsyklododekan (HBCD), tetrabrombisfenol A (TBBPA) og okta-BDE. Okta-BDE ble forbudt i Norge i fjor.

Tore Ringvold, ansvarlig for råmaterialer for maling, trykkfarger og byggkjemikalier i importselskapet Wilh. Willumsen forteller at de har importert varer med den nå forbudte flammehemmeren okta-BDE i en årrekke, til og med etter at stoffet ble forbudt.

— I første halvdel av 2004 importerte vi 3,6 tonn plastprodukter som inneholdt 16 prosent okta-BDE. Produsentene har nå sluttet å levere det fordi det er forbudt, sier Ringvold.

Selvslukkende til isolasjon

I Tyskland er den bromerte flammehemmeren (HBCD) påbudt å bruke i en del produkter, samtidig som EU nå risikovurderer den. I Norge er stoffet på Obs-listen: Myndighetenes liste over helse- og miljøfarlige stoffer som kan vise seg å være spesielt skumle.

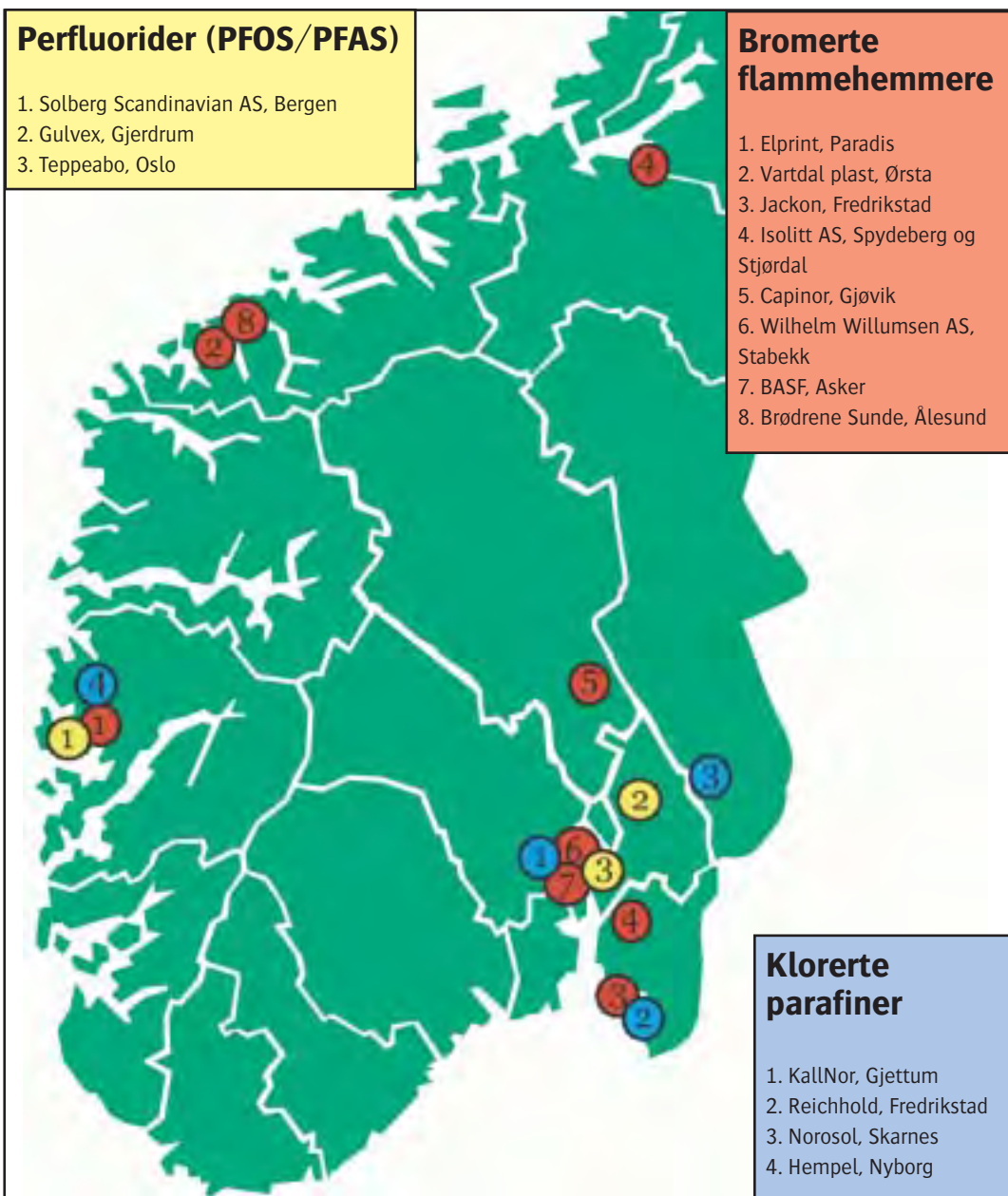
Vartdal Plast, Jackon, Isolitt AS og Brødrene Sunde bruker alle HBCD i bygningsmaterialer og isolasjonsmaterialer for å gjøre

Perfluorider (PFOS/PFAS)

1. Solberg Scandinavian AS, Bergen
2. Gulvex, Gjerdrum
3. Teppeabo, Oslo

Bromerte flammehemmere

1. Elprint, Paradis
2. Vartdal plast, Ørsta
3. Jackon, Fredrikstad
4. Isolitt AS, Spydeberg og Stjørdal
5. Capinor, Gjøvik
6. Wilhelm Willumsen AS, Stabekk
7. BASF, Asker
8. Brødrene Sunde, Ålesund

Klorerte parafiner

1. KallNor, Gjetsum
2. Reichhold, Fredrikstad
3. Norosol, Skarnes
4. Hempel, Nyborg

dem selvslukkende. Brødrene Sunde produserer blant annet blokker med HBCD som Vegvesenet bruker til å legge under veien. Isolitt AS leverer bygningsmaterialer med HBCD til Nye Bislett stadion i Oslo.

Kretskort

Den andre bromerte flammehemmeren som går igjen er TBBPA. Som HBCD er den på Obs-listen.

TBBPA brukes blant annet til kretskort i datamaskiner. I Norge lager Bergensbedriften Elprint og Gjøvikbaserte Capinor slike kretskort. Wilh. Willumsen AS importerer varer med TBBPA, forteller Ringvold.

Klorerte parafiner

I Norge er kortkjedete klorparafiner forbudt. Spraybokspodusenten Norosol opplyser at de

har de forbudte klorparafinene og mellomkjedete klorparafiner i et mekanisk smøremiddel som de handler inn. Norosol vet ikke at dette er forbudt

Etter at forbudet mot de kortkjedete klorparafinene kom, har bruken av de mellomkjedete gått kraftig opp selv om målet er å fase ut, melder Statens forurensningstilsyn (SFT). Malingbedriften Hempel Norge bruker mellom-

i norsk næringsliv

og forbudte stoffer. Felles for de alle er de skadelige effektene på miljøet.

fakta

Bromerte flammehemmere (BF)

- 70 ulike organiske stoffer som inneholder brom. Brom er flammehemmende.
- Lite nedbrytbare, hoper seg opp i næringskjeden, og finnes i mennesker.
- Noen er akutt giftige for vannlevende organismer. Mennesker kan få leverskade.
- Mistenker at BF kan føre til hormonfyrstyrrelser, skader på nervesystemet, skader ved reproduksjon og på foster.
- Penta- og okta-bromdifenyleter (penta- og okta-BDE) er forbudt. Miljøverndepartementet vurderer å forby deka-BDE.

Kilde: Statens forurensningstilsyn

fakta

Klorerte parafiner (KP):

- Erstatning for PCB.
- Lages av klor og parafinkjeder.
- Er stabile og brytes langsomt ned. Finnes i næringskjeden og i mennesker. Kan være kreftfremkallende.
- Produseres ikke i Norge. Brukes i norsk industri som mykner og brannhemmer i plast.
- Kortkjedete klorparafiner er forbudt. Bruken av mellomkjedete klorparafiner skal reduseres vesentlig innen 2010.
- Bruken av mellomkjedete og langkjedete KP har økt voldsomt de siste årene.

Kilde: Statens forurensningstilsyn

fakta

Perfluorerte forbindelser (PFAS/PFOS)

- Flere hundre enkeltstoffer av perfluorerte forbindelser som i en sekkebetegnelse kalles PFAS eller perfluoralkylstoffer.
- PFOS er farligst, og kan være evigvarende. Kan skade reproduksjon. Hoper seg opp i næringskjeden, lagres i lever og galleblære. Kan være kreftfremkallende.
- PFAS/PFOS brukes i brannslukningsmidler på oljeplattformer, impregneringsmidler til tekstiler og forkromming.
- SFT vil vurdere forbud mot PFOS dersom ikke bruk og utslipp går drastisk ned framover.

Kilde: Statens forurensningstilsyn

kjedete og langkjedete klorparafiner i tre av sine malingprodukter. Amerikanske Reichhold er også store på bruk av mellomkjedete og langkjedete klorparafiner i Norge.

PFAS/PFOS i tepper og klær

Perfluorerte forbindelser har vært brukt i store mengder til impregnering av klær, tepper og sko samt av fotoindustrien og til å slukke branner på oljeplattformer og på flyplasser. Arne Gjerde i Solberg Scandinavian forteller at de har brukt PFOS fram til 2001 i sitt brannskum, men at de har byttet den ut med andre PFAS. År-

saken er at den store amerikanske bedriften 3M helt sluttet med PFOS da de innså skadevirkningene av stoffet. Både Egetæpper, Gulvex as, Foamtex AS og Teppeabo har tepper som er impregnert med PFAS. DuPont og Goretex behandler klærne sine med PFAS og PFOS. Det foregår et intensivt arbeid i Storbritannia med helt å fase ut bruken av PFOS, noe som vil få store konsekvenser for bruken av stoffet i andre land. Ifølge Gjerde er industrien på febrilsk jakt etter erstatninger for PFOS, men dette ligger foreløpig langt frem i tid.

Finsefondet

DELER UT STIPENDIUM
TIL VERN AV FJELLNATUR

Finsefondet ønsker å støtte forskning, undersøkelser og tiltak som tar sikte på å verne norsk fjellnatur.

Styret har i år 2005 anledning til å dele ut stipend(er) i størrelsesorden 50 – 300 000 kroner.

Alle personer, organisasjoner eller bedrifter som faller inn under fondets formål, kan søke.

Søknadsfrist 1. mars 2005.

Mer info på www.finsefondet.no
eller ved henvendelse til
Norges Naturvernforbund, Postboks 342
Sentrum, 0101 Oslo
Tlf. 23 10 96 10, Faks: 23 10 96 11

Miljøgift ut i Borgundfjorden

Siden 1992 har ålesundsbedriften Brødrene Sunde brukt den bromerte flammehemmeren heksabromsyklododekan (HBCD) i sitt produkt Sundolitt. Miljøgiften har de siste ti årene gått inn i det lokale renseanlegget og så rett ut i Borgundfjorden, forteller Ingmund Alvestad i Ålesund kommune.

Brødrene Sunde ligger idyllisk til innerst i Borgundfjorden ved Spjelkavik. (Foto:Knut Enstad, Sunnmørsposten)

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

Statens forurensningstilsyn tok i september 2004 prøver av blåskjell, tang og sedimenter i Borgundfjorden ved Ålesund på jakt etter bromerte flammehemmere. Samtidig har det kommunale renseanlegget i Ålesund selv tatt prøver av slammet, innløpet og avløpet til renseanlegget.

— Prøvene fra Borgundfjorden er ledd i en større undersøkelse langs kysten etter nye miljøgifter, og vi holder nå på med å sluttstille analysene, opplyser John Fuglestad i SFT.

Rapporten vil være klar i midten av februar.

— Vi tok prøver i Borgundfjorden fordi vi her har en lokalitet med en kjent kilde for utslipp av bromerte flammehem-

mere, sier Fuglestad.

Kolbjørn Melgård hos Fylkesmannen i Møre og Romsdal opplyser at så vidt han vet er det kun Brødrene Sunde som bruker bromerte flammehemmere i området rundt fjorden.

Vegblokker

Brødrene Sunde kan bekrefte at de bruker den bromerte flammehemmeren HBCD i sitt produkt Sundolitt for at det skal være selvslukkende. Mesteparten av den flammehemmende sundolitten blir ikke brukt i Norge, men i Tyskland hvor HBCD er påbudt som flammehemmende middel.

I Norge blir Sundolitt behandlet med HBCD brukt i tre av produktene til Brødrene Sunde: Fasadeinstallasjoner, lettere veiblokker og i ett byggelement. Brødrene Sunde har konsesjon fra

SFT for å bruke HBCD, og den bromerte flammehemmeren er ikke ulovlig som en del andre typer av bromerte flammehemmere. Imidlertid er den ikke uten komplikasjoner. HBCD er på de norske myndighetenes OBS-liste: Listen over "helse- og miljøfarlige stoffer som kan representere særlige problemer på nasjonalt nivå." EU risikovurderer for tiden stoffet.

HBCD går med avløpsvannet fra Brødrene Sunde til det kommunale renseanlegget, opplyser en kilde ved bedriften.

Fikk ikke svar

Allerede for fem år siden spurte Ålesund kommune SFT om de kunne garantere at det ikke var noen helsefarlige stoffer i prosessavløpet til bedriften, som går rett inn i det kommunale nettverket.

— Vi fikk aldri noe svar på

fakta

Heksabromsyklododekan (HBCD)

- Høyt potensial for opphopning i næringskjeden.
- Meget høy akutt giftighet for vannlevende organismer.
- Stoffet er til vurdering i EUs program for risikovurdering av eksisterende kjemikalier.
- Regulert i forskrift om gjenvinning og behandling av avfall som farlig avfall.

Kilde:
Statens forurensningstilsyn

dette fra SFT, forteller avdelingsjef Ingmund Alvestad ved kommunens VAR-avdeling. Prosessavløpet fra Brødrene Sunde har vært koblet til det kommunale renseanlegget de siste ti årene. Bedriftens avfall, derav den bromerte flammehemmeren HBCD, går inn i renseanlegget til Ålesund kommune som så går ut i Borgundfjorden i Ålesund.

Spent

Alvestad venter spent på analysene av de prøvene han og hans medarbeidere på det kommunale renseanlegget har tatt av slammet.

— Vi har jo sett tallene, men det er ingen av oss som har kompetanse til å vurdere dette. Derfor avventer vi hva SFT og Fylkesmannen går ut med, sier Alvestad.

Går miljøgiftbedriftene i sømmene

— Jeg er overrasket over hvor lite myndighetene har oversikt over, sier miljøgiftfrådgiver Per-Erik Schulze i Norges Naturvernforbund. Han har laget miljøgiftlisten Miljøjournalen presenterer deler av.

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

Per-Erik Schulze har jobbet med å få innsyn i hvilke norske bedrifter som har importert og brukt miljøgifter i sin produksjon de siste ti årene.

— Vi vil offentliggjøre informasjonen om hvilke bedrifter som bruker hva slags miljøgifter i hvilke produkter. Dette er viktig for publikum, og det er viktig at bedriftene må stå for hva de bruker, sier Schulze.

Han mener miljøgiftbedriftene har fått holde på i det skjulte alt for lenge, mye fordi myndighetene har liten oversikt.

Rett til innsyn

Den er den nye Miljøinformasjonsloven (se egen sak side 4) som har gjort det mulig for Schulze å ta kontakt med bedrifter og myndigheter og be om informasjon om bruken av miljøgifter. Selv med loven i hånd har Schulze ikke fått den informasjonen han mener å ha krav på fra bedriftene.

— Alle er veldig positive til å svare, men så viser det seg at den informasjonen de gir er lite verdifull, sier Schulze.

Det er få av bedriftene som vil gi ut informasjon om miljøgifter de har brukt bare for noen år tilbake, og noen skylder på nytt datasystem eller andre omlegginger.

— Enkelte bedrifter har unnlatt å svare på henvendelser, eller svarer kort, men misvisende, sier Schulze.

— Tåkelegger bevisst

Schulze forteller at bedriftene ofte henviser til at de ikke kan gå ut med informasjon om hva slags

kjemikalier de bruker av konkurransehensyn.

— Å opplyse om hva slags miljøgifter du bruker kan ikke gi konkurrentene dine bedriftsinnsyn så lenge du ikke må ut med "oppskriften" på produktet. Dette er bevisst tåkelegging fra kjemikaliebransjen, sier Schulze.

Kritiserer myndighetene

— Jeg er veldig overrasket over hvor lite SFT har oversikt over, sier Schulze.

Årsaken til dette er at veldig

mange norske bedrifter har latt vær å svare på henvendelser de får når SFT kartlegger bruken av miljøgifter, sier Schulze.

— Jobben med å hente inn opplysninger fra norske bedrifter er satt bort til konsultantselskaper. Når bedrifter har unnlatt å svare har ikke konsultantselskapene hatt lovhjemmel til å kreve svar, sier Schulze.

— Det er merkelig at ikke myndighetene har delegert denne lovhjemmelen, eller ikke selv har gjort noe med bedriftene som har

unnlatt å svare, sier Schulze.

Selv ikke produktregisteret, myndighetenes sentrale register over kjemiske stoffer og produkter, er oppdatert på miljøgiftsiden, mener Schulze.

— Produktregisteret er mangelfullt, særlig fordi en del av miljøgiftene, for eksempel PFOS, ennå ikke er klassifisert som registreringspliktige, sier Schulze.

Per-Erik Schulze

— Vi vet for lite om effekter av miljøgifter

Det sier Terje Sagvolden som er professor i fysiologi ved Universitetet i Oslo. Selv jobber han med å finne ut av hvorfor barn får ADHD. En av årsakene kan være miljøgifter.

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

— Det er gjort svært lite forskning på hvordan miljøgifter påvirker hjernen. Selv har jeg søkt i litteraturen, særlig på insektsprøytemidler og soppsprøytemidler, og jeg fant svært lite, sier Sagvolden.

Det er alltid et unntak fra regelen. I dette tilfellet er det rotenon, som både brukes som plantevernmiddel og mot lakseparasitten gyrodactylus salaris i Norge.

— På rotenon finnes et en del undersøkelser som viser sammenheng mellom Parkinsons sykdom og stoffet, sier Sagvolden.

Han påpeker at selv på velkjente miljøgifter som PCB er det gjort lite systematisk forskning.

— Det er få som har forsket systematisk på PCB og effekter på hjerne og adferd. Det er David Carpenter og et par andre amerikanere foruten oss selv, sier Sag-

Professor Terje Sagvolden.

volden.

Adferdsendringer

Sagvolden fant sammenhengen mellom ADHD og miljøgifter ved en tilfeldighet da han gjorde studier på rotter noen år tilbake.

— Vi så da at de rottene som ble utsatt for enkelte typer PCB hadde liknende adferdsendringer-

mønstre som de vi ser hos barn med ADHD, spesielt hyperaktivitet, sier Sagvolden.

Forskningen hans har fått stor oppmerksomhet i utlandet.

Barn mest utsatt

Sagvolden påpeker at miljøgifter kan påvirke fosterutviklingen og barn i større grad enn voksne.

— Det er helt klart at miljøgifter har større effekter på fosteret og barn. Dette er fordi deres hjerne og nervesystem ikke er ferdig utviklet enda. Selve oppkoblingsprosessen er meget komplisert. For at nervetrådene skal finne fram er de avhengig av naturlige kjemiske signaler som lett blir forstyrret av miljøgifter og annen kjemisk stimulering, sier Sagvolden.

— Bør være bekymret

Sagvolden er helt klar på at myndigheter, forskere og bedriftsledere bør være bekymret og sette i gang med systematisk forskning på miljøgifter slik at vi kan få svar på hvilke stoff og konsentrasjoner som utgjør en helserisiko og hvilke som ikke gjør det.

Tar miljøgiftene på pulsen

Barn får redusert sin IQ som resultat av eksponering for miljøgifter. (Illustrasjonsfoto: Photos.com)

Miljøjournalen har fått den amerikanske forskeren David Carpenter til å beskrive med egne ord hvordan kroppene våre blir påvirket av miljøgifter. Carpenter er særlig bekymret for barna.

■ TEKST: ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

David Carpenter har i en årrekke forsket på hvordan miljøgifter påvirker menneskers helse verden over. Han har publisert utallige artikler på emnet, og ble verdensberømt – noen vil si beryktet – i fjor med den såkalte ”lakse-artikkelen” i det anerkjente vitenskapelige tidsskriftet Science.

Laks er farlig?

I ”lakseartikkelen” viste han og hans kolleger at det er mer miljøgifter i oppdrettslaks enn i villaks, og det er mer miljøgifter i oppdrettslaks fra Europa enn fra Nord- og Sør-Amerika. På bakgrunn av dette anbefalte forskerne vanlige folk bare å spise et halvt måltid av den mest forurensede oppdrettslaksen – i måneden. Denne laksen kom fra Skottland, Færøyene og Norge. Resultatet ble mediestyr og ramaskrik blant myndigheter, oppdrettsnæringen og eksportnæringen i Storbritannia, USA og EU. Norges fiskeriminister Svein Ludvigsen angrep forskningen egenhendig i en tale til de andre nordiske fiskeriministrene og kalte den blant annet ”misledende” og insinuerte at den var kjøpt og betalt av den

amerikanske kjøttindustrien.

Puster inn PCB

Carpenter har imidlertid ikke latt seg affisere av motstanden. Nå er han på banen igjen med nok en artikkel som har fått oppmerksomhet. I artikkelen viser han og hans kolleger at PCB som pustes inn fra en forurenset kilde kan føre til luftveissykdommer som bronkitt og lungebetennelse. Se egen sak om dette på side 9.

Bekymret for barna

Under et intervju i New York i fjor fortalte Carpenter at han synes det er livsnødvendig at informasjon om helserisiko av miljøgifter kommer ut, spesielt om den i mat. Selv er han særlig bekymret for hvordan barn blir påvirket av miljøgifter, i og med

at gravide og ammende kvinner overfører miljøgifter lagret i egen kropp til fosteret og spedbarnet. Han fortalte at forskning fra Belgia og Nederland viser at barn som vokser opp i nærområder med mye PCB får nedsatt intelligens og atferdsvansker. Selv kvinner som ikke bor i nærheten av forurensete kilder har miljøgifter i kroppen som vil bli overført til den neste generasjonen.

Cocktaileffekten

Sist, men ikke minst, er Carpenter særlig opptatt av ”cocktaileffekten”: Hva skjer i kroppen til mennesker som er utsatt for en rekke ulike miljøgifter? Han holder en knapp på synergieffekter, det vil si at de negative effektene av miljøgiftene forsterker hverandre.

Vi kjøper mer, bruker mer – og kaster mer.
KJP MNDRE!
Færre innkjøp – mindre avfall.
Stavanger kommune, fagavdeling renovasjon

Miljøgifter og menneskets helse

kommentar

DAVID O. CARPENTER
lege og direktør ved institutt for helse og miljø ved University of Albany, USA

I kroppene våre bærer vi alle på en blanding av miljøgifter. Selv ved fødselen er hvert eneste nyfødt barn forurensnet av kjemikalier som blir overført til barnet fra moren. Vårt kroppsfett og brystmelk inneholder fettløselige miljøgifter som dioksiner, polyklorinerte bifenyler (PCB) og et stort antall ulike sprøytemidler, som DDT. De fleste av disse kjemikaliene blir ikke lengre produsert, men de brytes svært langsomt ned i kroppene våre og i miljøet. I tillegg er miljøgiftene til en viss grad flyktige, og når de er i gassform transporteres de til polare strøk, hvor de kommer ut av sin gassform og hopper seg opp i næringskjeden. Det er andre langsomt nedbrytbare miljøgifter vi også er sterkt bekymret for; vi har bly i våre skjeletter og tenner, og kvikksølvkomponenter i våre organer og muskler.

Disse miljøgiftene kan føre til et stort antall sykdommer. Dioksin, for eksempel, er av Verdens helseorganisasjon (WHO) listet som et kjent menneskelig karsinogen (kreftfremkallende stoff). De fleste av de andre langsomt

nedbrytbare organiske stoffene er listet som mulige menneskelige karsinogener av US Environmental Protection Agency (EPA). I tillegg til å forårsake kreft kan mange av disse stoffene påvirke immunforsvaret til mennesker. Dersom immunforsvaret blir nedsatt blir man mer utsatt for infeksjoner. Dersom det blir overstimulert blir man mer følsom for allergiske og autoimmune sykdommer.

Et antall av disse miljøgiftene påvirker spesielt fosteret i mors liv. Bly, metylkvikksølv og PCB fører alle til nedsatt kognitiv funksjon og nedsatt konsentrasjonsevne. Tap av IQ ser ut til å være uavhengig av hvor man ellers ville falle på IQ-kurven. Barn som er eksponert for miljøgifter i tiden rundt fødselen ser alle ut til å få nedsatt sin IQ med mellom fem og syv på IQ-skalaen. I hvilken grad disse miljøgiftene kan føre til ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) er et viktig forskningsspørsmål. PCB og metylkvikksølv biokonsentreres begge i fisk, og inntak av fisk fra forurensnet vann er en stor kilde til eksponering.

Eksponering for bly kommer fra helt andre kilder, og finnes vanligvis i støv fra de dager hvor bly ble tilsatt bensin, i hvit maling i noen land som USA, i krystall og fra batterier og industrielle kilder. Et viktig, men ubesvart spørsmål, er i hvilken grad disse ulike miljøgiftene spiller sammen dersom man er eksponert for mer enn ett av dem på samme tid. Vil effektene bli verre, bedre eller har de synergieffekter, det vil si: Forsterker de hverandre?

Mange av disse miljøgiftene påvirker flere

ulike hormonsystemer i kroppen vår. Thyroidhormoner regulerer vår metabolisme og vårt energinivå. PCB, dioksiner og noen insektmidler er kjent for å redusere thyroidhormonenes funksjon. Årsaken til at miljøgiftene kan påvirke hormonenes funksjon er at de er strukturelt sett like thyroidhormonene.

Et antall miljøgifter påvirker sexhormonene. De som har østrogen- (kvinnelig hormon) liknende effekter kan feminisere små gutter under utviklingen, forårsake fødselsdefekter som at testiklene ikke faller ned eller at åpningen til penis sitter et annet sted enn tuppen på penis, og kan bidra til reproduksjonsforstyrrelser hos både kvinner og menn. Alternativt kan noen miljøgifter opptre som anti-østrogener, og mannliggjøre kvinner. Miljøgifter så ulike som bly, PCB og dioksiner er alle kjent for å hemme produksjonen av det mannlige kjønnshormonet testosteron. Siden mannens reproduksjonsfunksjon er avhengig av testosteron, kan produsentene av Viagra og andre medisiner mot ereksjonsproblemer, trolig takke den andelen av miljøgifter som menn bærer med seg i sine kroppene for mye av sin profitt.

Utfordringen vi står foran er å finne måter å fjerne disse farlige miljøgiftene fra vår mat, vårt vann, vår luft og vårt miljø. For å gjøre dette er det ikke bare nødvendig å forhindre ny forurensning, men vi må finne kostnadseffektive måter å fjerne de gamle kjemikaliene som finnes overalt i verden på. Å oppnå dette vil være kostbart, men kostnaden ved ikke å rydde opp i miljøet vil bli redusert intelligens for våre barn, forstyrrelser av deres seksuelle og reproduktive utvikling og flere tilfeller av sykdommer som kreft.

Oversatt av Elisabeth K. Andersen.

... produsentene av Viagra og andre medisiner mot ereksjonsproblemer, [kan] trolig takke den andelen av miljøgifter som menn bærer med seg i sine kroppene for mye av sin profitt.

Barn som er eksponert for miljøgifter i tiden rundt fødselen ser alle ut til å få nedsatt sin IQ med mellom fem og syv på IQ-skalaen.

Billigbutikkene bu

I billigbutikkene Nille, Max20 og Europris fant Miljøjournalen 17 produkter med miljøgiften triklosan. Nå lover Max20 og Europris å fjerne alle varer med triklosan. Nille vil ikke kommentere saken.

TEKST: MARIT GABLER
redaksjonen@naturvern.no

— Det må ha skjedd en svikt i kvalitetssikringen, forklarer René Raab Lien, som er HMS-ansvarlig i Ekstrem Lavpris AS som eier Europris og Max20. Han er overrasket over funnet av de triklosanholdige produktene. Lien understreker at selskapet arbeider for å holde en god miljøprofil og sikrer alle varer nøye.

Vil fjerne produktene

— I tillegg til et bredt grunnsortiment, kjøper vi inn varer i partier. Dette gjør det vanskelig å kontrollere varene. Dessuten har våre butikker stått fritt til å ta inn partivarer fra andre grossister, sier han og påpeker at Ekstrem Lavpris jobber for å bedre kvalitets-sikringen.

Bedringen vil bestå i en skjerping av varekontrollen, og butikkene vil ikke lenger ha frihet til å ta inn partivarer fra andre grossister på egenhånd.

Lien påpeker imidlertid at det er Ekstrem Lavpris som er ansvarlig for utvalget og lover å fjerne alle triklosanholdige produkter fra hyllene.

— De fleste produktene vil bli fjernet umiddelbart. Alle triklosanholdige varer vil bli tatt ut i løpet av 2005, sier Lien. Han føyer til at ett av produktene allerede er tatt ut.

Håndsåpe

Coop sluttet å selge håndsåpen Palmolive Anti-Bacterial delvis på

Miljøjournalen fant triklosan i babyservietter på Nille. Produktet skal nå være fjernet fra butikkene. (Foto: Audun Garberg)

grunn av triklosaninnholdet. Per Aarskog og Ekstrem Lavpris selger såpen i partier. Per Aarskog importerer fra utlandet, mens Ekstrem Lavpris oppgir at de har kjøpt et parti av såpen igjennom Colgate Palmolive Norge AS.

— Palmolive Anti-Bacterial fins ikke på vår sortimentsliste, svarer Erlend Aarvaag, kundekonsulent i Colgate Palmolive.

Han opplyser at Colgate Palmolive Norge ikke står for salg av såpen, og mener norske butikker som fører Palmolive Antibacterial kjøper den utenlands. Ifølge Aarvaag gjorde dårlig salg at produktet ble droppet.

Mye penger i lav pris

Ekstrem Lavpris, tidligere Terje Høili-gruppen, har en omsetning

på rundt 1,2 milliarder i året. Eierne, Terje Høili, tjente milliardbeløp da han solgte deler av selskapet til svenske Industri Kapital i fjor høst. Nille sliter nok heller

ikke med økonomien, eier Mons Aarskog regnes blant de 20 rikeste i Norge.

fakta

Triklosan

- Lovlig stoff som kan utvikle antibiotika-resistente bakterier hos mennesker. Svært giftig for vannlevende organismer. Triklosan er klassifisert som giftstoff av Statens forurensingstilsyn (SFT).
- Produsentene har droppet triklosan i følgende varer:
 1. Palmolive håndsåpe (Med unntak av Palmolive Antibakteriell som selges på Nille)
 2. Ajax rengjøringsmidler
 3. Solidox Total
 4. Solidox Hvite Tenner

TAKVINDUER

www.VELUX.no

Vi som jobber på jernbanen er stolte fordi vi også gjør en innsats for et bedre miljø.

Norsk Jernbaneforbund

gner av giftvarer

Disse produktene inneholder triklosan. Billigkjedene Europris, Max20 og Nille hadde flest triklosan-produkter av butikkene vi besøkte. (Foto: Marit Gabler)

Ikke egen triklosan-merking

Coop Sverige informerer forbrukerne om helsefaren og miljøtrusselen ved bruk av triklosan-produkter. Coop Norge vil ikke følge eksempelet.

Produkter med triklosan finnes omtrent ikke i Coops butikkhyller i Norge. Unntaket er tannkremen Colgate Total. Informasjonsdirektør Vidar Ullenrød i Coop Norge mener det er unødvendig å merke hyllene for å informere om innholdet av triklosan i tubene. Han viser til at alle ingredienser skal oppgis på tannkrepakningen ifølge norsk lov.

Bevisste forbrukere

Colgate Total er fremdeles i salg hos Coop av hensyn til dem som lider av tannkjøttssykdommer, og i noen tilfeller må bruke triklosan. Ifølge informasjonsdirektøren er ikke en tydeligere merking nødvendig fordi forbrukerne er så bevisste at de leser på pakningen.

— Vårt salg styres av etter-

spørsel, og det er tydelig at det fortsatt er marked for dette produktet, svarer Ullenrød. Han understreker Coops klare miljøprofil og påpeker at kjeden arbeider aktivt for å opprettholde profilen.

— Coop er opptatt av å finne alternative varer dersom noe viser seg å være miljøskadelig.

Ikke godt nok

Rådgiver Line Andersen i Forbrukerrådet er ikke imponert over Coop. Hun spør seg hvorfor matvarekjedene ikke kan kutte ut denne typen varer.

— Farene ved bruk av triklosan er alt for store i forhold til nytten, sier Andersen.

Triklosan kan være til nytte for folk som lider av tannkjøttssykdommer, men ifølge Andersen hadde det vært mye bedre å selge en tydelig merket variant av Triklosan-holdig tannkrem.

— Dagens ordning gavner verken dem som trenger denne typen tannkrem eller dem som ønsker å unngå det. Begge grupper må jo lese ingredienslista.

Triklosan er forbudt i flere EU-land og Forbrukerrådet arbeider for å forby stoffet også i Norge.

— Bør merkes

Tannlegemiljøet er delt i forhold til bruk av Triklosan i tannkrem.

— Triklosan brukes for å bekjempe og forebygge tannkjøttssykdommen Gingivitt, forteller Morten Rolstad, informasjonssjef i Norsk Tannlegeforening. Ifølge

Rolstad er milde grader av sykdommen utbredt og ufarlig.

Diskusjonen går på om Triklosan er hensiktsmessig for å forebygge sykdommen eller om det først skal benyttes til behandling når den er et faktum.

— Det viktigste er imidlertid at tannkremen inneholder fluor, forklarer Rolstad og stiller seg positiv til en tydeligere merking av produktene.

Triklosanproduktene

Dette er produktene Miljøjournalen fant hos billigkjedene:

Nille:

Baby Wipes
(Tatt ut av butikkene)
Palmolive Anti-bacterial
Xavier Laurent-Elegance deodorant
Mizz deodorant
(Tatt ut av butikkene)
Xavier Laurent -Tres Chic deodorant
Xavier Laurant- Musk deodorant
Colgate Total

Europris og Max20:

Chrome Aftershave
(Tatt ut av butikkene)
Umbro Bodyspray
Neutroline deospray
Rue Pergolese deodorant
Wild Bodyspray
Usa Pour Femme Bodyspray
Ulric De Varens deodoranter
Only Men deodorant
Boots Antiperspirant deodorant
Colgate Total

NOFO
www.nof.no

Ny kjemikalielovgivning for EU og Norge

EU er i langspurten for å få på plass sin nye kjemikalielovgivning – REACH, som Norge også blir en del av. Målet er å beskytte mennesker og miljø mot skumle kjemikalier.

bakgrunn

ELISABETH K. ANDERSEN
eka@naturvern.no

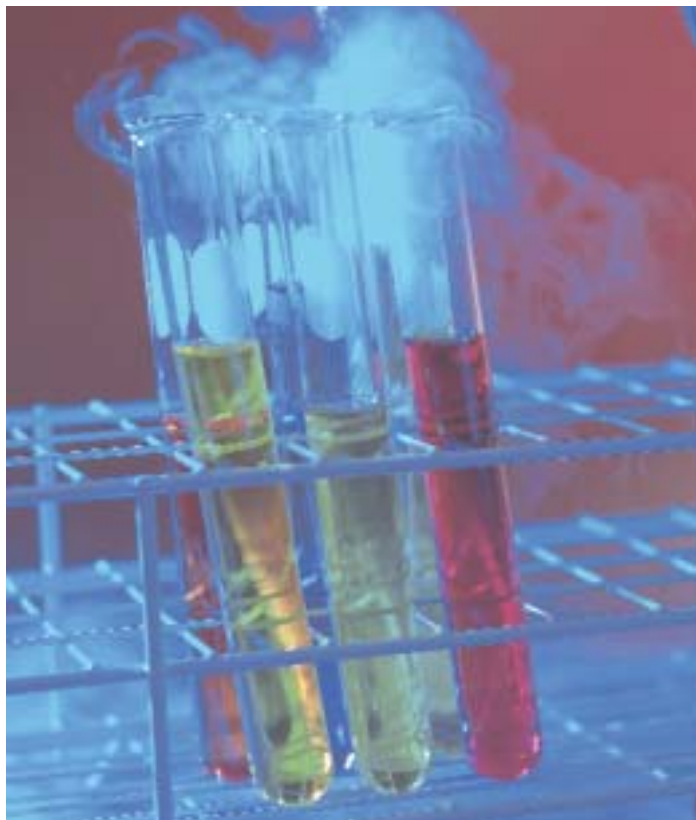
Mer enn 30 000 kjemikalier finnes på markedet innad i EU. Mindre enn 5000 av disse er testet og risikovurdert i forhold til effekter på helse og miljø. 40 prosent av kjemikaliene som brukes i EU i dag kan være farlige, mener Kemikalieinspeksjonen, Sveriges forurensningstilsyn. Med kjemikalieloververket REACH - Registration, Evaluation, Authorisation of Chemicals - skal det nå bli orden i kjemikalierene.

Arbeidet med lovverket startet opp allerede i 2000 og vil sannsynligvis være ferdig i april 2007, opplyser SFT. Det pågår nå diskusjoner og forhandlinger parallelt i EU-rådet og parlamentet for å sluttstille lovverket.

Erstatter 40 lover

REACH skal erstatte 40 eksisterende lover, og er en videreutvikling av det gjeldende regelverk. Først i 1981 startet EU med å risikovurdere kjemikalier. Alle kjemiske stoffer som var laget før

1981 slapp rett gjennom uten noen form for kontroll, og i dag utgjør disse stoffene 90 prosent av kjemikaliene som brukes i industrien. Nettopp derfor er behovet for informasjon svært stort, mener Kemikalieinspeksjonen.

Bedriftene skal ta ansvar

Det mest kontroversielle i forbindelse med REACH er at bedriftene selv skal stå ansvarlig for kjemikaliene de bruker. Det innebærer at alle som lager eller importerer kjemikalier til EU må

gjøre tester og risikoanalyser av kjemikaliene innen de kan slippes ut på markedet. Det er her den store ryddejobben ligger for industrien: Med 30 000 kjemikalier flaksende rundt er dette en stor opprydningsjobb både ressursmessig og pengemessig. Motviljen mot REACH har derfor vært stor fra kjemikalieindustrien i Europa og USA, og de har lobbet intenst de siste årene.

Følger for Norge?

I og med at Norge har felles kjemikalierelverker med EU gjennom EØS-avtalen, vil REACH få store konsekvenser også for Norge.

De fleste norske bedrifter vil bli berørt, enten som importør, produsent eller nedstrømsbruker, mener Prosessindustriens Landsforening.

Statens forurensningstilsyn er i ferd med å kartlegge konsekvensene for Norge, og vil gi svar i løpet av første halvdel av 2005.

Bruk av kjemikalier i laboratorier vil bli omfattet av REACH, EUs nye kjemikalielovgivning. (Illustrasjonsfoto: Photos.com)

Norsk Sjømannsforbund

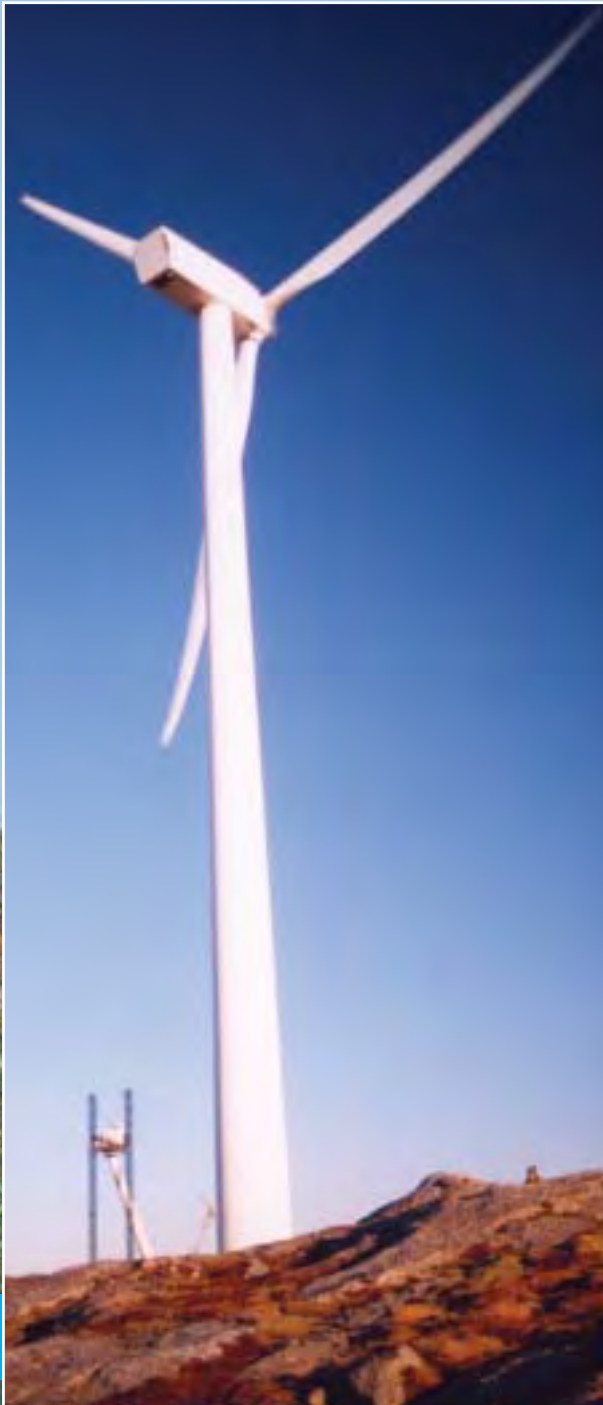
fakta

Grunnpunkter i REACH

- Registrering av kjemiske stoffer med informasjon om helse- og miljøegenskaper og forventede bruksområder. Registreringsplikten gjelder både rene stoffer og stoffer i stoffblandinger, for eksempel stoffer i maling.
- Evaluering av stoffer som brukes i store mengder.
- Autorisasjon. Godkjenningsordning for de farligste stoffene. Myndighetene må gi tillatelse før et stoff kan benyttes til et spesielt formål. Hvis ikke tillatelse er gitt, er det forbudt å bruke stoffene.
- Restriksjoner. Fortsatt skal generelle forbud eller bruksbegrensninger mot stoffer kunne vedtas.

Kilde: Miljøverndepartementet, Kemikalieinspeksjonen, MiljøRapporten og SFT.

VINDKRAFT OG VANNKRAFT FINNES DET RENERE ENERGI?

Et lokalt energiselskap

I tillegg til energiproduksjon har NTE lang erfaring med installasjon og oppbygging av elektriske anlegg. NTE har butikker i hele Nord-Trøndelag, som kan tilby det meste av elektriske produkter til konkurransedyktige priser.

Kommunikasjon

NTE kan også tilby komplette løsninger innen tele/data og automasjon. Våre fagfolk prosjekterer slik at du får riktig utstyr og programvare tilpasset ditt behov.

NTE – på parti med naturen!

NTE
Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk

Besøksadresse: Sjøfartsgt. 3, Steinkjer
Postadresse: 7736 Steinkjer
E-post: nte@nte.no • Internett: www.nte.no

Telefon: 74 15 02 00
Telefaks: 74 15 04 00

To grader økning:

— Da mister vi Grøn

(Buenos Aires) To graders temperaturstigning kan være akseptabelt, mener EU. — Da mister vi Grønland, sier Robert Corell, leder for ACIA-utredningen.

■ TEKST: **AUDUN GARBERG**
ag@naturvern.no

EU vil hindre at den globale temperaturen øker mer enn to grader globalt. Det vil kreve kraftige kutt i utslippene av klimagasser. Samtidig innrømmer Tysklands miljøvernminister Jürgen Trittin at en temperaturstigning på dette nivået ikke er uproblematisk.

— To grader høres ikke mye ut, men det betyr at vi ikke lenger vil ha isbreer i Sentral-europa – breene i Alpene vil smelte, sa Trittin på sin pressekonferanse under klimaforhandlingene i Buenos Aires i desember.

Norges miljøvernminister Knut Arild Hareide er positiv til EUs forslag om en grense for temperaturøkningen.

— Det er veldig bra at EU sier det skal være en grense, men jeg kan ikke gå faglig god for to grader, sier Hareide til Miljøjournalen.

Grønland smelter

Robert Corell har ledet The Arctic Climate Impact Assessment (ACIA), et fireårig prosjekt i regi av Arktisk Råd der 250 forskere har deltatt. De har vurdert hvilke konsekvenser global oppvarming får i Arktis. Konklusjonen er at temperaturen i Arktis har økt nesten dobbelt så raskt som den globale gjennomsnittstemperaturen.

— To grader global temperaturstigning kan ved Grønland utgjøre opptil seks grader stigning. Da mister vi Grønland, sier Corell.

Corell får støtte fra direktør Pål Prestrud ved Cicero Senter for klimaforskning i Oslo.

— To grader stigning globalt vil bety det dobbelte i Arktis – rundt fire grader i gjennomsnitt. Enkelte deler vil få større temperaturstigning. Vi ser også større stigning om vinteren enn resten av året, påpeker Prestrud og minner om at tre grader høyere temperatur vil medføre at hele isdekket på Grønland smelter.

Sju meter havstigning

Nedsmelting i nord kan også påvirke klimaet på resten av kloden.

— Polene er planetens air-condition. Avkjølingseffekten forsvinner hvis de smelter.

Da blir det varmere andre steder også, sier Corell.

En total nedsmelting av isen på Grønland er anslått å ta tusen år og medføre en havstigning på hele sju meter.

— Muligheten for at isen på Grønland smelter er det mest alvorlige funn vi har gjort. Det er Grønland som gjør temperaturstigningen i nord til et globalt problem, sier Corell. Årsaken er at det er her vi finner det største landbaserte isdekket i Arktis. Isen dekker et område på nærmere 1,9 millioner kvadratkilometer og er anslått til å utgjøre 2,6 millioner kubikkilometer. Satelittdata viser at området hvor isen smelter har økt kraftig de siste 25 årene. Rekorden ble satt i 2002 da store mengder is smeltet helt opp i 2000 meters høyde.

— Endringene skjer med en hastighet som er dramatisk annerledes fra hva vi har sett tidligere, sier Corell. Han er lite optimistisk på vegne av Grønland.

— CO₂-utslippene øker og temperaturen øker. Så lenge temperaturen øker, vil isen på Grønland smelte, sier Corell. Han sammenligner klimaendringene med en supertanker: Skal de bremses må man sette inn store krefter og det tar likevel lang tid.

Merker endringer

Inuittene i Arktis merker allerede i dag klimaendringene på kroppen.

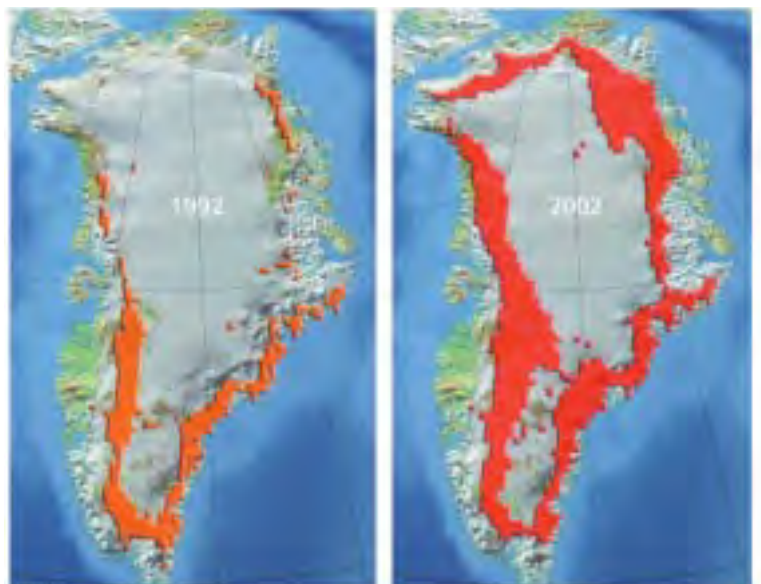
— Jegere faller gjennom isen og dør på steder hvor det har vært trygt å ferdes tidligere, forteller Sheila Watt-Cloutier, leder for organisasjonen

— Polene er planetens air-condition. Avkjølingseffekten forsvinner hvis de smelter. Da blir det varmere andre steder også, sier Robert Corell, som ledet arbeidet med ACIA-rapporten. (Foto: Audun Garberg)

Inuit Circumpolar Conference.

Hun viser til flystriper hvor permafrosten har tint og asfalten buler opp, lengre isfrie perioder og endret adferd hos ville dyr. Kystlinjen er mer utsatt for alvorlig uvær og flere steder har hus bokstavelig talt forsvunnet i sjøen. Dermed truer klimaendringer både inuittenes levebrød og livsstil.

Smeltesonen hvor isen på Grønland smelter i sommervarmen, har utvidet seg kraftig de siste årene. (Grafikk: Acia)

land

— Hva hadde du gjort dersom din sivilisasjon var truet og kunne forsvinne på under hundre år? Land har gått til krig for mindre. Det er heldigvis ikke måten vi takler problemer på. Nå setter vi vår lit til klimaforhandlingene. FNs klimakonvensjon slår fast at utslippene skal reduseres for å unngå farlige menneskeskapt klimaendringer. Tony Blair snakker om behovet for å redusere utslippene av klimagasser med 60 prosent. Hvorfor blir ikke et slikt mål diskutert i de internasjonale klimaforhandlingene, spør Watt-Cloutier.

Trittin ber EU kutte 30 prosent

(Buenos Aires) Tyskland vil kutte EUs utslipp av klimagasser med 30 prosent. Knut Arild Hareide mener Norge ikke bør ha forpliktelser på nivå med EU.

■ TEKST: **AUDUN GARBERG**
ag@naturvern.no

Tysklands miljøvernminister Jürgen Trittin sa på sin pressekonferanse under klimaforhandlingene i Buenos Aires at man må komme til enighet om at temperaturen ikke skal stige med mer enn to grader.

40 prosent reduksjon

For å bidra til dette foreslo Trittin at EU skulle påta seg å redusere utslippene med 30 prosent innen 2020, i forhold til nivået i 1990.

— Det høres mye ut, men vi må huske at frem til 2012 skal vi redusere med åtte prosent. Dette er en del av de 30 prosentene, sa Trittin og erklærte at Tyskland er villig til å redusere sine utslipp med hele 40 prosent innen 2020.

Tyskland må nok belage seg på harde tak innad i EU om fremtidens klimapolitikk. Italia velger stikk motsatt strategi og vil ikke ha noen bindende internasjonal avtale etter at forpliktelsene i Kyoto-protokollen løper ut i 2012.

Ingen tall fra Hareide

Norges miljøvernminister Knut Arild Hareide understreker viktigheten av at landene begynner å diskutere hva som skal skje etter 2012. Han vil imidlertid ikke tallfeste hvor mye Norge eller andre land bør redusere utslippene med.

— Norges posisjon er at vi vil ha en mer ambisiøs avtale etter 2012, sier Hareide.

— Er størrelsen på reduksjonene og tidsrommet i Tysklands forslag fornuftig?

— Jeg skal ikke diskutere tall her nede. Det

Tysklands miljøvernminister Jürgen Trittin (over) vil kutte langt mer av sine nasjonale CO₂-utslipp enn Norge.

er det lagt opp til når vi begynner forhandlingene. Hvis vi skulle gått ut med tall ville vi ikke greid å gå videre.

— Bør Norges fremtidige forpliktelser ligge på nivå med EUs?

Norge er en olje- og gassnasjon. Når vi øker våre utslipp gjennom eksport av gass, gjør vi at andre land i Europa kan ta bort sine kullkraftverk. Jeg mener det Fjellanger tok på seg i Kyoto var ambisiøst. Det blir feil å sammenligne utslippsforpliktelsene direkte.

Hareide mener Norge er det industrilandet som har gått lengst for å redusere utslippene og viser blant annet til CO₂-avgift, tiltaksplaner mot utslipp og kvotesystemet som ble innført fra første januar i år.

Varmere enn antatt

Temperaturen stiger sannsynligvis mer enn FNs klimapanel hittil har antatt. Det viser nye forskningsresultater fra det britiske Hadley-senteret som er verdens ledende eksperter på klimamodeller. Resultatene ble presentert på de internasjonale klimaforhandlingene i Buenos Aires i desember.

Både EU og andre land diskuterer muligheten for å stabilisere konsentrasjonen av

CO₂ i atmosfæren på det dobbelte av før-industrielt nivå. Hittil har man antatt at det vil bety en global temperaturstigning på to grader. De nye resultatene fra Hadley-senteret viser at en stigning på 3,5 grader er mest sannsynlig. Forskerne mener det er 90 prosent sannsynlighet for at oppvarmingen vil bli et sted mellom 2,4 og 5,4 grader.

Konsentrasjonen av CO₂ i atmosfæren var

i 2003 på 376 ppm, mens den i før-industrialisert tid var 280 ppm. De siste to årene har konsentrasjonene i atmosfæren økt raskere enn tidligere, noe som har vakt bekymring blant forskerne. Skal man klare å stabilisere nivået rundt 550 ppm i 2050-2060, må utslippene av klimagasser mer enn halveres fra dagens nivå.

Det internasjonale energibyrået: CO₂-deponering og hydrogen m

(Buenos Aires) Vi klarer ikke å løse klimaproblemet med dagens teknologi, slår Det internasjonale energibyrået fast. De oppfordrer til forskning på CO₂-deponering og hydrogen.

TEKST: **AUDUN GARBERG**
ag@naturvern.no

Med dagens utvikling vil utslippene av CO₂ øke med hele 62 prosent i tiden frem til 2030, viser beregninger fra Det internasjonale energibyrået (IEA) og Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD). Med nåværende teknologi er det imidlertid mulig å sette inn tiltak som reduserer veksten. Ved å satse på energieffektivisering, renere drivstoff, atomkraft og fornybare energikilder kan veksten begrenses til 25 prosent over nivået i 1990.

Deponering

— Selv om man iverksetter disse tiltakene vil CO₂-utslippene fortsatt øke. Derfor kan vi ikke med eksisterende teknologi løse klima-

problemet. Ytterligere handling er påkrevet og det er påkrevet nå, sier direktør Claude Mandil i IEA. Han oppfordrer til en femdobling av bevilgningene til forskning og utvikling av ny teknologi for CO₂-deponering.

— Vi trenger både mer fullskala-testing og bevis på lagrenes varighet, sier Mandil og viser til flere positive erfaringer fra Statoils deponering av CO₂ på Sleipner-feltet i Nordsjøen - verdens hittil største prosjekt for CO₂-deponering.

Direktør Claude Mandil, IEA.
(Foto: Audun Garberg)

Moderat hydrogen-optimisme

Deponering er imidlertid mest aktuelt for energiproduksjon, der utslippene er store og konsentrerte. For å få bukt med stadig voksende utslipp fra transport oppfordrer energibyrået til satsing på hydrogen- og brenselceller.

— Hydrogen kan produseres fra mange energikilder og brukes til mange formål, men det vil ta flere tiår før det er i utbredt bruk, sier Mandil. IEA mener prisen på hydrogen må ned fem til ti ganger, og har ingen tro på at energibæreren vil ta store markedsandeler før etter 2020. I tillegg mener IEA billige og effektive metoder for CO₂-deponering vil være nøkkelen til å

General Motors viser frem sin hydrogenbil
Autonomy. Det internasjonale energibyrået tror ikke
hydrogenbiler blir noe vanlig syn før etter 2020.
(Foto: Bjornar Kruse)

produsere hydrogen fra fossile energikilder, noe som vil gjøre utbredt bruk av hydrogen mer sannsynlig.

Gass øker mest

Uten CO₂-deponering og utvidet bruk av hydrogen vil utslippene fra alle fossile energikilder øke raskt. Størst blir veksten i utslippene fra forbrenning av gass. Gass var ansvarlig for 21 prosent av CO₂-utslippene i 2002, andelen vil øke til 23 prosent i 2010, 25 prosent i 2020 og 27 prosent i 2030.

— Gass øker veldig raskt. Årsaken er energiproduksjon både i og utenfor OECD, sier Laura Cozzi i IEA.

Samtidig vil forbruket av olje og kull stige.

— Olje vil fortsatt bli foretrukket, spesielt til transporten som øker i mange utviklingsland. Vi tror også at kull vil spille en viktig rolle, spesielt i India og Kina. Der øker energiforbruket raskt, og kull er billig i disse landene, sier Cozzi.

Selv om de faktiske utslippene fra kull øker, vil denne energikilden i fremtiden stå for en noe lavere andel av de totale utslippene enn i dag.

miljø i fokus

Miljøoppgaver i fokus:

- opprensning av sjøbunn
- støy
- avfall
- utslipp til sjø
- utslipp til luft

Oslo havnevesen
Tlf.: 23 49 26 00 Faks: 23 49 26 01
<http://www.ohv.oslo.no>

Epost: postmottak@havnevesenet.oslo.kommune.no

å til for å løse klimaproblemet

Hydrogen

- 70 busser og 200 biler drevet av brenselceller kjører i dag rundt i byer over hele verden. (I brenselceller blir elektrisitet produsert av hydrogen og oksygen.)
- 40 fyllestasjoner for hydrogen er i funksjon eller under bygging.
- 1 milliard dollar blir årlig brukt til forskning på hydrogen og brenselceller av myndighetene i de 26 medlemslandene i Det internasjonale energibyrået – deriblant Norge, Storbritannia, USA og Japan.
- I tillegg kommer betydelig større summer til forskning og utvikling fra næringslivet.

Kilde: IEA/OECD: Hydrogen & Fuel Cells - Review of National R&D Programs

— Kan gå mye raskere

Hydrogen kan bli en utbredt energibærer langt raskere enn IEA spår. Det mener Bjørnar Kruse i organisasjonen Zero, som arbeider for nullutslipps-teknologi.

— For å få til de nødvendige endringer må man være villig til å gjøre noe. IEAs rapport

er gjennomsyret av tankegangen om å overlate alt til markedet, sier Kruse.

IEA mener hydrogen ikke vil ta store markedsandeler før etter 2020. Bjørnar Kruse viser til at Sør-Korea og Japan skal ha henholdsvis 10 000 og 50 000 hydrogenbiler på veiene

innen 2010.

— Ved introduksjon av ny teknologi er det alltid de første promillene som går sent. Når man har 50 000 kjøretøy på veien går ting raskt, sier Kruse, som mener IEA også ser bort fra kostnaden ved utslipp av CO₂.

fakta

CO₂-deponering

- Størst potensial for lagring av CO₂ er i saltvannslommer under havbunnen eller i delvis tomme olje- og gassfelt.
- CO₂ kan brukes til trykkstøtte for å få ut større mengder olje og gass fra feltene.
- Statoil deponerer årlig én million tonn CO₂ fra Sleipnerfeltet.
- Det internasjonale energibyrået mener det er realistisk med storskala CO₂-deponering i de rikeste industrilandene fra 2015.
- Innen 25 år kan kostnadene halveres fra dagens 300-600 kroner per tonn CO₂, men da må de nåværende investeringene på 100 millioner dollar årlig til forskning og utvikling femdobles.

Kilde: IEA/OECD: Prospects for CO₂ capture and storage

Vi kjøper mer, bruker mer – og kaster mer.

KJP MNDRE!

Trenger du alt du har tenkt å kjøpe?
Kan du ikke låne eller leie?
Kjøp mindre.

Stavanger kommune, fagavdeling renovasjon

Usikker fremtid for svensk CO₂-avgift

(Buenos Aires) I januar ble svensk industri pålagt kvoteplikt i tillegg til CO₂-avgiften. Nå vurderer den svenske regjeringen å fjerne avgiften.

TEKST: **AUDUN GARBERG**
ag@naturvern.no

I Norge har det vært uaktuelt å pålegge industrien både avgift og plikt til å kjøpe utslippskvoter. I Sverige har imidlertid dette vært realiteten siden EUs kvotemarked ble lansert første januar.

Høyere kostnader

Kansliråd Per Rosenquist i det svenske miljøverndepartementet sier til Miljøjournalen at denne ordningen ikke er uproblematisk.

— For industrien betyr dette høyere kostnader enn for konkurrentene i EU. På den andre siden har de jo det allerede i dag.

Fjernes?

Svensk industri betaler i dag 25 euro per tonn CO₂. Regjeringen har blitt enige med sine koalisjonspartnere i energispørsmål, Vänsterpartiet og Centern, om at avgiften (i prinsippet) skal fjernes.

Dersom avgiften blir fjernet og bedriftene kun blir en del av kvotemarkedet, blir det billigere for industrien å slippe ut CO₂. Regjeringen utreder nå avgiftens fremtid og skal legge frem sine konklusjoner i løpet av våren.

— Vi må hindre at bedrifter som har gått over til bioenergi bytter tilbake til olje, sier Rosenquist.

— *Så dere vil unngå å gi industrien lettelse?*

— Hvis vi kan oppnå samme miljømål, så ser jeg ikke noe problem i det, sier Rosenquist.

Har virket

En utredning fra Naturvårdsverket viser at CO₂-avgiften har hatt en betydelig effekt. Den har blant annet bidratt til kraftig reduksjon i utslippene fra oppvarming av hus og næringsbygg, ved overgang fra oljefyring til bioenergi.

Sveriges miljøvernerminister Per Rosenquist vurderer å fjerne kravet til svensk industri om kvoteplikt i tillegg til CO₂-avgiften.

Seminar skal diskutere fremtidige klimaavtaler

I mai møtes klimaforhandlerne i Bonn for å snakke om fremtidige tiltak mot klimaendringer.

Kyoto-protokollen slår fast at forhandlingene om nye forpliktelser for å redusere utslippene av klimagasser skal starte i 2005. Men siden USA ikke har ratifisert avtalen, ble det under klimaforhandlingene i Buenos Aires i desember foreslått "uformelle" seminarer for å diskutere hvordan en fremtidig avtale kan se ut.

Raúl Estrada Oyuela fra Argentina foreslo to slike seminarer i løpet av 2005 og fikk støtte fra EU. USA satte seg imidlertid på bakbeina og sa at ett seminar fikk holde, dessuten skulle man ikke diskutere fremtidige forpliktelser, men heller dele erfaringer fra tiltak i de enkelte landene. Resultatet ble et kompromiss på overtid: Ett seminar skal avholdes, der man diskuterer fremtidige tiltak mot klimaendringer.

Suksess for klimatiltak

Sverige har brukt milliarder av kroner på lokale klimatiltak, nå begynner effektene å vise seg.

Prosjektene har bidratt til å redusere svenske utslipp med én prosent, fortalte Petter Lyden fra svenske Naturvårdsverket på en presentasjon i forbindelse med de internasjonale klimaforhandlingene i Buenos Aires i desember. Utslippskuttene har i gjennomsnitt kostet 17 dollar per tonn CO₂ - eller om lag 104 norske kroner.

Svenske myndigheter har siden 1998 støttet lokale klimatiltak med over ti milliarder svenske kroner. Tiltakene har i første rekke vært innenfor fornybar energi og transport. For eksempel har de gitt støtte til utbygging av vestre havn i Malmö, en bydel som i dag er helt selvforsynt med energi.

EUs fordeling av utslippsmål gir Sverige rett til å øke sine utslipp av klimagasser med 4 prosent fra 1990 til perioden 2008-12. Sverige har imidlertid påtatt seg et nasjonalt mål om å redusere utslippene med 4 prosent i samme periode, uten kjøp av kvoter fra andre land.

Verdensbanken satses på sort gull

(Buenos Aires) 43,4 milliarder tonn CO₂. Det blir utslippene av prosjekter Verdensbanken har støttet siden miljøtoppmøtet i Rio i 1992, hevder ny rapport.

■ TEKST: AUDUN GARBERG
ag@naturvern.no

Miljøtoppmøtet i Rio utpekte Verdensbanken til hovedaktør i arbeidet med bærekraftig utvikling i den tredje verden. Banken har imidlertid fortsatt sitt tunge engasjement i fossile energikilder, både ved å støtte prosjekter for energiproduksjon og ikke minst utvinning av kull, olje og gass.

Den amerikanske tenketanken Institute for Policy Studies (IPS) har i samarbeid med Transnational Institute i Amsterdam gått gjennom Verdensbankens prosjekter innen fossil energi. I perioden fra 1992 til sent høsten 2004 støttet banken 332 slike prosjekter, halvparten innen energiproduksjon og halvparten innen utvinning.

— Banken går inn i prosjekter som ødelegger folks leveområder uten at noe av inntjeningen fra prosjektene drypper ned på folk, sier Latin-Amerika-koordinator Nadia Martinez P. i IPS.

28,5 milliarder dollar

Til sammen har Verdensbanken bidratt med 29 milliarder dollar til de 332 prosjektene. IPS har beregnet de totale utslippene gjennom prosjektenes levetid til 43 milliarder tonn CO₂. Til sammenligning var verdens totale utslipp i 2002 på 25 milliarder tonn.

— Vi ser Verdensbanken som den amerikanske utenrikspolitikens forlengede arm. De åpner nye sektorer for privatisering og tilgang til naturressurser. 82 prosent av de Verdensbank-finansierte

oljeprosjektene siden 1992 har vært til eksport, sier Martinez.

Anbefalte stopp

I 2000 bestilte Verdensbanken en uavhengig gjennomgang av sitt fossile engasjement. Den såkalte "Extractive Industries Review" anbefalte en umiddelbar stopp i bankens støtte til kullprosjekter og slutt på utlån til oljeprosjekter i løpet av de neste fire årene. Disse anbefalingene ble ikke fulgt av bankens styre, som representerer Norge og de andre medlemslandene.

— Ideen var at banken skulle ut av fossile energikilder, ikke bare øke støtten til fornybar energi med noen få prosent.

Kritiserer klimatiltak

Martinez er også svært kritisk til at Verdensbanken skal gjennomføre klimatiltak i utviklingsland gjennom den såkalte grønne utviklingsmekanismen (CDM).

— Opprinnelig foreslo Brasil et uavhengig fond for finansiering av fornybar energi. USA hadde imidlertid en annen ide. De ville ha private selskaper med, sier Martinez og viser til at klimatiltakene gjennom CDM nå gjør det mulig for selskaper i i-land å slippe ut mer.

— Er det ikke bedre at Banken engasjerer seg i prosjekter for å redusere utslippene av klimagasser enn at de står på sidelinjen?

— Mitt umiddelbare svar er nei. De gjør bare ting verre.

For nærmere informasjon:
www.seen.org og www.worldbank.org

Nadia Martinez P. i Institute for Policy Studies er skeptisk til Verdensbankens støtte til fossil energi. (Foto: Audun Garberg)

— Kritikerne er frustrerte

Ken Newcombe er sjef for flere av Verdensbankens fond for klimatiltak i u-land. Han fnyser av kritikerne.

— Jeg tror nok de er frustrerte over at så mye av vår portfolio går til fornybar energi.

Fondene Newcombe administrerer har hittil investert 300 millioner dollar i fornybar energi. Sammen med investeringer fra vertslandets side er banken involvert i fornybare energiprojekter for 1,5 milliarder dollar. Felles for prosjektene er at de reduserte utslippene i sør vil gi i-land som investerer i fondene rett til å slippe ut mer.

Blant bankens ordinære energiprojekter dominerer

imidlertid de fossile kildene, mens bare 6 prosent går til fornybar energi.

— Dette er ikke et spørsmål om fornybar energi, men at landene får utviklet sine energiprojekter, sier Newcombe.

— Styret vil ikke trekke banken ut av prosjekter for å hjelpe de fattigste landene til å utvinne sine energiresurser. Svært ofte ser vi at energitbygging har blitt misbrukt og har ført til større fattigdom. Vi ser det derfor som viktig at Verdensbanken deltar for å se til at landene bruker ressursene på en bærekraftig og fornuftig måte.

Ken Newcombe

kort sagt

Fiske og fangst

Kystvakten frykter at det er tjuvfisket torsk for 1 milliard kroner i Barentshavet i 2004, melder NRK. Kystvakten har registrert påfallende mye omlasting av fisk til havs, og frykter at en del av denne fangsten ikke blir rapportert til myndighetene.

Fiskeriministeren har fastsatt en kvote på 797 dyr for vågehvalfangsten i 2005. Det er den største kvoten siden fangsten ble tatt opp igjen i 1993

Olje

Lille juleaften ga Statens forurensningstilsyn Statoil tillatelse til bruk og utslipp av kjemikalier og utslipp til luft i forbindelse med boring av en letebrønn på Guovcaprospektet i Barentshavet.

Oljedirektoratet venter boring av totalt 30-40 oljebrønner i 2005. I år ble det påbegynt 16 letebrønner på norsk sokkel, skriver Dagens Næringsliv.

Samferdsel

Etter at NSB og Statens Järnvegar ga opp den daglige jernbanedriften mellom Oslo og

Stockholm har Ofotbanen nå meldt sin interesse for å drive banen.

Kommunene kan miste retten til å gi dispensasjoner for skuter- og barmarkskjøring, melder NRK Finnmark. Miljøverndepartementet vurderer å endre loven etter gjentatte lovbrudd i Kautokeino kommune.

Mat

Produksjonen av økologiske kjøttkaker og karbonader blir lagt ned. Gildes datterselskap Terina sier til NRK at etterspørselen var for lav.

Regnskog

Regnskogfondet har kåret Haugesund-firmaet Bo Andren Norge til Årets regnskogversting. Firmaet er en av landets største leverandører av regnskogsparkett til større byggeprosjekter.

Forskning

Syv ulike forskningsinstitusjoner innen miljøfag – deriblant NIVA, TØI og NIBR - flytter sammen når det nye bygget ved Forskningsparken i Gaustadbekkdalen i Oslo står klart sommeren 2006, skriver Teknisk Ukeblad.

Energi

Naturkraft vil bygge et større gasskraftverk på Kårstø enn

tidligere planlagt, melder Haugesunds Avis. Selskapet har søkt Statens forurensningstilsyn om å få slippe ut 1 240 000 tonn CO₂ årlig - 120 000 tonn mer enn først antatt.

Gassnova ble navnet på virksomheten som skal koordinere statens satsing på utvikling av miljøvennlig gassteknologi. Virksomheten startet formelt første januar med hovedkontor i Porsgrunn.

Kjøllefjord Vindpark, Skallhalsen Vindpark og Valsneset Vindmøllepark får til sammen 250 millioner kroner i støtte av Enova, skriver Teknisk Ukeblad.

Luftforurensning

Luften på perrongene på T-banen i Stockholm inneholder ti ganger flere forurensende partikler enn byens mest forurensede gater. Nå skal forholdene i Oslo undersøkes, ifølge Aftenposten.

16 000 gamle ovner i Bergen og Trondheim er byttet ut siden 1998. Det har redusert utslippene av svevestøv med 280 tonn årlig, melder Statistisk sentralbyrå. Vedfyring bidrar til mer enn halvparten av svevestøvutslippene i Trondheim og Bergen, og gamle vedovner er hovedårsaken.

Rovdyr

Direktoratet for naturforvaltning har åpnet for lisensjakt på fem ulver i Hedmark. Den omstridte jakten kan pågå frem til 15. februar.

Klima

For første gang på over 50 år må nå newzealandske myndigheter gå ut og advare skip mot isfjell farlig nær land, skriver Dagbladet. Isfjellet fra Antarktis er observert 70 mil fra fastlandet.

CO₂-utslippet fra dyrket myr blir anslått til 1 tonn per dekar per år, i en ny rapport fra Jordforsk.

Natur

Lørdag 8. januar åpnet Dronning Sonja og miljøvernminister Knut Arild Hareide Friluftslivets År 2005.

I desember opprettet regjeringen to nye nasjonalparker: Blåfjella-Skjækerfjella og Lierne i Nord-Trøndelag. Førstnevnte er Norges tredje største.

Organisasjoner

Natur og Ungdoms landsmøte kåret statsminister Kjell Magne Bondevik til årets miljøversting 2004. Bondevik får tittelen for å ha gjort det enklere å bygge gasskraftverk og ha gitt tillatelse til oljeboring i nord.

Støtt ofrene etter flodbølgen i Sørøst-Asia

Norges Naturvernforbund og Utviklingsfondet

Kystaksjonen for flomofrene skal i første omgang hjelpe fiskere i de hardest rammede områdene på Sri Lanka og India med utstyr, reparasjon av båter, gjenoppbygging av fiskemottak og liknende slik at de kan komme i gang igjen med fisket. Støtte til fiskeribefolkningen i andre områder som er rammet, kan også bli aktuelt. Benytt støttekonto 1254.20.23153

Regnskogfondet

Regnskogfondet har via våre samarbeidsorganisasjoner i Indonesia satt i gang umiddelbare tiltak for å hjelpe ofrene etter jordskjelvet og flombølgen på Sumatra i Indonesia. Midlene går uavkortet til nødhjelpsarbeidet. Benytt støttekonto 1602.58.32322

Blekkulfs Miljødetektiver

Miljødetektiver i Norge hjelper flomofre blant barna på Sri Lanka. Blekkulfs Miljødetektiver har et prosjektsamarbeid med Future in Our Hands på Sri Lanka og vil hjelpe organisasjonen å skaffe til veie nye skolebøker og skoleuniformer til de mange ødelagte skolene i landet. Benytt støttekonto 5005.66.95483. Merk innbetalingen: Skole

Limits to Growth: Skivebom eller innertier?

Bredo Berntsen mener Limits to Growth (LTG) og de mange andre advarslene fra 1970-tallet har truffet blinken og fremla empiri som skulle vise dette. Men Berntsen er ikke i nærheten av å dokumentere at LTG og andre dommedagsprofeter fra 1970-tallet tegnet realistiske scenarier, hevder Bjart Holstmark i dette svaret.

innlegg

BJART HOLSTMARK
Samfunnsøkonom

Historikeren Bredo Berntsen svarer i Natur & miljø Bulletin nr. 21 på min kommentar til LTG og Jørgen Randers' forsvar for boken. Utgangspunktet er min påstand om at advarselen i LTG fra 1972 om en global ressurskrise etter alt å dømme var en skivebom. Dette er

Berntsen uenig i og mener tvert imot at de mange advarslene fra 1970-tallet har truffet blinken. Med Global Environment Outlook 2000 som kilde peker Berntsen på noen utviklingstrekk som han mener viser dette: Afrika har mistet 50 millioner hektar skog på 20 år, at "I Asia mangler 30 prosent av befolkningen (rent drikke-) vann..", og i "Latin-Amerika forsvinner skoger og jordsmonn i samme tempo som søppelfyllingene vokser". Videre peker Berntsen på at det er for sent å unngå global oppvarming.

Selv om Berntsen her peker på viktige utfordringer, har jeg dessverre fortsatt problemer med å se at de indikerer at katastrofescenariene i LTG er i ferd med å slå til. Det er på sin plass å minne om dimensjonene på den ressurs- og miljøkrisen som vi i henhold til LTG

styrer mot: I løpet av noen tiår faller verdens matproduksjon per hode med 80 prosent, noe som fører til massedød – jordens folketall nesten halveres.

Som Berntsen er inne på, var det også andre som advarte. I 1972 kom for eksempel bøkene "Før og etter" av Gösta Ehrensvärd, professor i biokjemi ved Universitetet i Lund og "Fremtiden i våre hender" av Erik

Damman. Budskapet var også her at ressursknapphet innen få tiår ville sette grenser for verdens videre økonomiske utvikling. Ikke minst uttrykte bøkene bekymring for at verdens matvareproduksjon ikke kunne holde følge med befolkningsveksten. Ehrensvärd skrev for eksempel at i Vest-Europa er "... næringsmiddelproduksjonen såpass lav at rasjonering blir innført innen år 2000".

Mener historikeren Bredo Berntsen at dette var klare innertiere? I Vest-Europa er det i 2004 et problem at folk spiser for mye, ikke at maten er rasjonert. Heller ikke i global målestokk er det mangel på mat (også i mange u-land begynner overvekt å bli et stort helseproblem), men mange land er så dårlig organisert at de

ikke klarer å bringe maten frem til sine innbyggere.

La oss ta Berntsens empiri punkt for punkt:

- Søppelfyllinger er

stygge og de forårsaker en del miljøproblemer som bør håndteres langt bedre enn idag. Men arealene de okkuperer er på ingen måte av dimensjoner som gjør dem til en trussel mot menneskeheten.

• At deler av Asias befolkning ikke har tilgang til rent drikkevann, skyldes dårlig utviklet infrastruktur i mange land i denne verdensdelen, og er etter alt å dømme et problem som vil bli redusert i takt med den lovende økonomiske ut-

viklingen i Asia. Store befolkningsgruppers manglende tilgang på rent drikkevann er ikke tegn på noen ressurskrise.

(...) når arealbruk knyttet til søppelfyllinger nevnes i sammen åndedrag som global oppvarming, er det eksempel på en vulgarisering som miljødebatten dessverre er så altfor full av.

Som Berntsen er jeg bekymret for den globale oppvarmingen. Men også her må man ha en viss bakkekontakt. FNs klimapanel (WGII, TAR) anslår tross alt kostnadene ved den globale oppvarmingen til noen få prosent

av BNP. Selv om det er bekymringsfullt stor usikkerhet om virkningene på jordens klima, er det ikke vitenskapelig dekning for å hevde at klimaproblemet har dimensjoner som kan sammenlignes med katastrofeforløpet i LTG.

Det er riktig at områdene med tropeskog i Afrika og Sør-Amerika har blitt og fortsatt blir redusert. I henhold til FAO har jordens totale areal med tropeskog blitt redusert med om lag 0,5 prosent pr. år siden 1980. Dette er et betydelig miljøproblem, men heller ikke dette problemet kan bringe verden mot en katastrofe.

Det er ingen tvil om at Bredo Berntsen peker på et knippe av mange store miljøproblemer som vi må ta meget alvorlig. Men når arealbruk knyttet til søppelfyllinger nevnes i samme åndedrag som global oppvarming, er det eksempel på en vulgarisering som miljødebatten dessverre er så altfor full av. Jeg kan ikke se at Berntsen tilbakeviser at LTG representerer misinformasjon som er med på å forvirre våre beslutningstakere og dermed gjøre det vanskeligere for dem å utforme en fornuftig miljøpolitikk.

Vi som jobber på jernbanen er stolte fordi vi også gjør en innsats for et bedre miljø.

Norsk Jernbaneforbund

Miljøkamp med humor

— Vanvittig med penger brukes på å sørge for at unge mennesker er i konstant kjøpemodus. Det trengs flere som kan stikke kjepper i en så vel-smurt forbruksmaskin, mener den prisbelønte serieskaperen Siri Pettersen.

■ TEKST: MORTEN HARPER
redaksjonen@naturvern.no

En gjeng politisk radikale ungdommer er hovedpersonene i tegneserien *Anti-Klimaks*. Siri Pettersen (33) har fått både Bladkompaniets manuspris og Norsk Tegneserieforums debutantpris for den utradisjonelle humorserien. Siden nyttår har serien gått som daglig stripe i Aftenposten. Debutalbumet *Heller mot enn for!* handler om en miljøaksjon for å stanse en Lidl-utbygging.

— Det er naturen mot industrien. Jeg synes det er ironisk at vi jevner vakker natur med jorda for å sette opp et grufullt gigant-skur så vi kan kjøpe såkalt "vake" ting, forklarer Pettersen.

Albumet er sannsynligvis den første norske tegneserien utgitt på miljøvennlig papir, og avsluttes med en oversikt over alternative media og organisasjoner som arbeider med miljø, forbruk og menneskerettigheter.

— Humor er et sterkt våpen.

Jeg håper serien kan være en motvekt til de enorme kreftene som sørger for at unge mennesker er så "mislykkede" at de går rundt i konstant kjøpemodus. Det trengs flere som kan stikke kjepper i en så vel-smurt forbruksmaskin.

Få serier

Det er sjelden miljøvern er tema i norske tegneserier. *Hinsidige bar & grill* har harselert med skyteglade bønder på ulvejakt, men selv de politiske satireseriene *Prima Sekunda* og *Fakta fra verden* bryr seg bare unntaksvis om miljøspørsmål.

Serieskaperen Tore Strand Olsen, som har tegnet ENØK-serien *Anne Liane møter lysbryteren* og biografien *Jeg, Arne Næss*, mener miljø er et vrient tema fordi det i seg selv ikke er spesielt humoristisk og dessuten vanskelig å være uenig i.

— Miljøserier har en tendens

Landbrukskoleen på Ås tok i bruk tegneserier for å oppmuntre til strømsparing, fra *Anne Liane møter lysbryteren* av Tore Strand Olsen.

til å bli veldig oppdragende. Man må være engasjert for å kunne få noe mer ut av det, slik Lise Myhre gjør dyrevern til et viktig tema i *Nemi*. Jeg er ikke på noen som helst måte imot miljøvern, men det er ikke det jeg har mest lyst til å lage tegneserier om, sier Olsen. Og legger til at han tror den holdningen er gjennomgående hos serieskaperkollegene.

Pettersen mener miljø har blitt oppfattet som kjedelig og ukult.

— Heldigvis ser jeg forandringer; det begynner å bli rimelig ukult å vandre som en zombie gjennom tilværelsen, uten å ha hode til å mene eller gjøre noe.

Agiterende

Den skarpeste tegneseriesatiren trykkes i de alternative ukeavisene som finnes i nesten alle større amerikanske byer. Selv om de ikke er oversatt til norsk, er seriene lett å få tak i gjennom antologien *Attitude* (to bind fra forlaget NBM) som også

selges i norske seriebutikker. Av miljøspørsmål er det spesielt genmodifisering, rasering av naturområder, bymiljø og global oppvarming som opptar de amerikanske tegnerne.

Seriene er aggressiv, subjektiv satire med en tydelig politisk agenda. For Andy Singer, som lager *No Exit*, er bilen fiende nummer én:

— Transport er den store elefanten på soverommet som ingen vil diskutere. USA har tre ganger så mange kjøretøy som personer med førerkort.

A-BLAD ETTERSENDES IKKE VED VARIG ADRESSEENDRING RETURADRESSE: NATUR & MILJØ BULLETIN, BOKS 342 SENTRUM, 0101 OSLO

Siri Pettersen fikk i fjor Sproingprisen til beste debutserie. (Foto: Knut A. G. Hauge)

Klima og oljeboring blir årets saker

Miljøjournalen har spurt fem av de norske miljøorganisasjonene hva de mener blir den viktigste miljøraken i 2005.

Truls Gulowsen, Greenpeace Norge

— Det er ingen tvil om at oljeboring i nordområdene blir den store saken i 2005. Oljeselskapene tenker å begynne boring på Goliat-feltet i september, midt under valget. Goliat er en av de mest sårbare og kystnære områdene der det er planlagt boring. Vi vil vise hvordan partiene stiller seg, og vise at de som sier ja til slikt baserer seg på en snever analyse og sterk propaganda fra oljeindustrien. I tillegg tror vi både folk og industri vil få øynene opp for miljøgifter i mobiltelefoner. De er en miljøbombe alle bærer på, som må håndteres forsvarlig når de kasseres. Dessverre skjer ikke det i dag.

Ane H. Kismul, leder i Natur og Ungdom

— Aller viktigst nå er klimaspørsmålet. Dersom Norge fortsetter med planene sine om å bygge forurensende gasskraftverk, blir dette den viktigste kampen for miljøet. Norge er allerede en klimabølle. Det ser ut som om vi kommer til å slippe ut 21 prosent mer klimagasser enn det vi har lovet i forhold til Kyoto-protokollen i 2010, og da hjelper ikke akkurat gasskraftverk på.

Rasmus Hansson, generalsekretær i WWF Norge

— Det viktigste nå er å holde oljenæringen unna de store områdene i nord. Vi vil knesette prinsippet en gang for alle om at de omfattende naturverdiene som finnes her er mye viktigere enn å pumpe opp olje.

Tore Killingland, generalsekretær i Norges Naturvernforbund

— Klima. Vi i Norges Naturvernforbund kommer til å kreve en forpliktende nasjonal handlingsplan for klima. Vi vil ha regionale tiltaksplaner for klima hvor det følger med penger fra myndighetene. Det er to grunner til at dette må på plass nå. For det første fikk vi melding før jul om at nordkalotten smelter hurtigere enn før. For det andre den tragiske flomkatastrofen i Sørøst-Asia. Selv om selve katastrofen ikke var menneskeskapt viser den hva som kan bli følgene dersom været forverrer seg.

Arild Hermstad, daglig leder i Framtiden i våre hender

— Klimasaken med de globale perspektivene den har, blir viktigst. Først og fremst fordi den rammer fattige folk i fattige land, noe som vi har sett spesielt den siste tiden med tsunamien i Sørøst-Asia. Vi kommer også til å prøve å gjøre noe med den forbruksstyrte økonomien som de norske myndighetene fører, og mener dette henger sammen med klimasaken.

